

REVISIONSUTSKOTTETS BETÄNKANDE 1/2013 rd

Fukt- och mögelproblem i byggnader

INLEDNING

Remiss

Revisionsutskottet beslutade den 20 februari 2013 lämna ett betänkande om övervakningsobjektet fukt- och mögelproblem i byggnader. Utskottet ska enligt 90 § 1 mom. i grundlagen underrätta riksdagen om relevanta övervakningsiakttagelser.

Utlåtande

Kulturutskottet har på revisionsutskottets begäran lämnat utlåtande i ärendet. Utlåtandet (KuUU 14/2012 rd) återges efter betänkandet.

Behandlingen av ärendet i utskottet

Det dåliga inomhusklimatet bedöms vara ett av de största problemen i miljö- och hälsöhänses. Fukt- och hälsoskador anses vara en av de främsta orsakerna till dålig luft inomhus. Bedömare har uttalat sig, men de uppgifter som funnits att tillgå om skadornas omfattning och effekter har varit bristfälliga, inaktuella och motsägelsefulla. Trots åtgärder och satsningar av olika slag förefaller fukt- och mögelskadorna inte ha minskat. Tvärtom håller man för att situationen kommer att förvärras i framtiden. Utskottet beslutade därför låta göra en utredning om fukt- och mögelskador. Den 15 september 2011 lade utskottet fast vad anbudsinfordran skulle gälla och gav samtidigt utskottssekretariatet fullmakt att inleda anbudsförfarandet.

Utskottet begärde in anbud om en utredning gällande fukt- och mögelproblem i byggnader i en anbudsförfrågan som publicerades den 21

september 2011 i annonseringskanalen Hilma. Beslutet om upphandling fattades den 15 november samma år utifrån en jämförelse av anbuderna. Valet föll på en forskargrupp vid Arbetshälsoinstitutet. Utskottet utsåg en ledningsgrupp för utredningen. Ordförande var utskottets ordförande.

Utredningsrapporten, Rakennusten kosteuserä homeongelmia koskeva tutkimus, Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2012 (nedan mögelrapporten) offentliggjordes den 18 oktober 2012. Revisionsutskottet fick in 72 expertutlåtanden om mögelrapporten. Utskottet bad experterna titta på resultaten, slutsatserna och utvecklingsförslagen och lägga fram relevanta nya uppgifter och utvecklingsförslag inklusive motivering. Utskottet har också bett in flera kompletterande utredningar och hört en lång rad sakkunniga.

Utskottet gjorde den 5–6 mars 2013 i år en inspektionsresa till Jyväskylä. Där studerade och diskuterade utskottet de fukt- och mögelproblem som uppdagats vid Mellersta Finlands centralsjukhus, Jyväskylä universitet, byggnader tillhörande Jyväskylä stad och Jyväskylä yrkeshögskola. Det aktuella problemet behandlades också under diskussioner med bl.a. Senatfastigheter den 28 mars och Byggnadsindustrin RT rf den 14 februari 2012. Allmänheten gavs möjlighet att säga sitt om såväl fukt- och mögelproblemen som utredningen på webbforumet Dina-sikt.fi mellan den 6 november och 31 december i fjol.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- professor Kari Reijula, professor Guy Ahonen, professor Harri Alenius, kommunikationschef Kristiina Kulha och teamchef Sanna Lappalainen, Arbetshälsoinstitutet
- överinspektör Arto Mäkelä och vice talman Anssi Joutsenlahtis specialmedarbetare Pekka Nikkola, riksdagen
- specialsakkunnig Kai Heng, försvarsministeriet
- konsultativ tjänsteman Armi Liinamaa, finansministeriet
- undervisningsminister Jukka Gustafsson, byggnadsråd Ritva Kivi och direktör Hannu Sirén, undervisnings- och kulturministeriet
- omsorgsminister Maria Guzenina-Rikhardson och direktör Jari Keinänen, social- och hälsovårdsministeriet
- bostads- och kommunikationsminister Krista Kiuru, byggnadsråd Teppo Lehtinen, överingenjör Katja Outinen och programchef, teknologie doktor Juhani Pirinen (Fukt- och mögeltalkot), miljöministeriet
- professor i byggnadsfysik Martti Viljanen, Aalto-universitetet, Institutionen för byggnadsteknik
- organisationschef Paula Hellemaa, Allergi- och Astmaförbundet
- verksamhetsledare Hannele Rämö, Asumisterveysliitto AsTe
- teknisk direktör Ilpo Peltonen, Asunto-, toimitila- ja rakennuttajaliitto RAKLI ry
- överinspektör Taija Rissanen, Livsmedels-säkerhetsverket
- överinspektör för miljö- och hälsoskyddet Vesa Pekkola, Regionförvaltningsverket i Södra Finland
- fastighetschef Sari Hilden, Helsingfors stad, fastighetsverket
- ledande specialsakkunnig Markku Viinikka, Helsingfors stads miljöcentral
- forskningschef Mirja Salkinoja-Salonen, Helsingfors universitet, Institutionen för livsmedels- och miljövetenskaper
- organisationschef Mervi Puolanne, Hengitysliitto ry
- Homepakolaiset ry:s sekreterare, inomhusklimatexpert, pedagogie magister Piritta Krogell och Homepakolaiset ry:s viceordförande, klasslärare Klaara Lähteenaro, Homepakolaiset ry
- specialist, medicine doktor Paula Kauppi, HNS, Hud- och allergisjukhuset
- expert på hälsosamt byggande, byggnadsingenjör Petri Lönnblad, Oy Insinööri Studio
- verkställande direktör Risto Salin, Inspector Sec Oy
- juridisk expert, juris magister Marina Furuholm, Suomen Isännöintiliitto
- planerare, byggnadsingenjör, filosofie doktor Helmi Kokotti, Östra Finlands universitet, Utbildnings- och utvecklingstjänsten Aducate
- rektor, verkställande direktör, filosofie doktor Jussi Halttunen, Jyväskylän yrkeshögskola Ab
- verkställande direktör, vicehäradshövding Pia Gramén, Fastighetstjänsterna rf
- utvecklingschef, teknologie doktor Tarja Merikallio, Lemminkäinen-koncernen
- forskningsdirektör, filosofie doktor, docent Teija Meklin, Mikrobioni Oy
- arkitekt Pekka Lehtinen och överintendent Sirkkaliisa Jetsonen, Museiverket
- verkställande direktör Kari Keränen, Niiralan Kulma Oy
- arbetslivsombudsman Riina Länsikallio, Undervisningssektorns Fackorganisation
- överingenjör Arto Pekkala, Utbildningsstyrelsen
- professor Jouni Koiso-Kanttila, Uleåborgs universitet
- ordförande Matti Harjuniemi, Byggnadsförbundet rf
- verkställande direktör Ahti Juntila, Byggmästarna och -ingenjörerna YH RKL rf
- ordförande Pekka Virkamäki, Rakennustarkastusyhdistys RTY ry
- direktör Jukka Pekkanen, Byggnadsindustrin RT rf
- verksamhetsledare Jorma Säteri, Sisäilmäyhdistys ry

- överinspektör Pertti Metiäinen, Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården Valvira
 - utvecklingschef Jari Virta, Finlands Fastighetsförbund
 - sakkunnig Esko Korhonen, Finlands Kommunförbund
 - jurist Merja Hyvärinen, Finlands närvårdar- och primärskötarförbund SuPer rf
 - hälsovårdspolitisk expert Lauri Vuorekoski, Finlands Läkarförbund
 - ordförande Risto Vahanen, Finlands Byggnadsingenjörskörbundet RIL rf
 - verkställande direktör, expert på hälsosamt byggande Jukka-Pekka Kärki, Suomen Sisäilmakeskus Oy
 - projektchef Eero Nippala, Tammerfors yrkes- högskola
 - forskningschef, teknologie doktor Juha Vinha, Tammerfors tekniska universitet, Institutionen för byggnadsteknik
 - personalpolitisk ombudsman Irmeli Vuoriluoto, Tehy rf
 - ansvarig forskare Anne Hyvärinen, Institutet för hälsa och välfärd
 - verkställande direktör Mauri Siren, Åbonejdens OP-Fastighetscentral även som representant för Kiinteistöväälitysalan Keskusliitto ry
 - professor Tuula Putus, Åbo universitet
 - gruppchef Paula Haapasola, Säkerhets- och kemikalieverket
 - enhetschef, forskningschef Sami Niemi, Vahanen Ab
 - överinspektör Mikko Helasvuo, Närings-, trafik- och miljöcentralen i Egentliga Finland
 - fastighetschef Pekka Leskinen, VVO-koncernen Abp
 - ordförande Maritta Valtonen, Ympäristö- ja terveystalant tekniset ry
 - professor emeritus Tari Haahtela
 - professor Olli Seppänen
 - professor, specialist i inremedicin och infektionssjukdomar Ville Valtonen
 - öronläkare Risto Voutilainen.
- Dessutom har skriftligt utlåtande lämnats av
- statsrådets kansli
 - justitieministeriet
 - inrikesministeriet
 - försvarsministeriet
 - finansministeriet
 - undervisnings- och kulturministeriet
 - jord- och skogsbruksministeriet
 - arbets- och näringsministeriet
 - social- och hälsovårdsministeriet
 - miljöministeriet
 - Allergi- och Astmaförbundet
 - Arkitektbyråernas Förbund ATL rf
 - Finansierings- och utvecklingscentralen för boendet (ARA)
 - Asumisterveysliitto AsTe ry
 - Asunto-, toimitila- ja rakennuttajaliitto RAKLI ry
 - Regionförvaltningsverket i Södra Finland
 - Excellent Element Oy
 - Byggnads-, VVS- och fastighetsbranschens personkompetenser FISE Ab
 - Helsingfors stad
 - Helsingfors stad, miljöcentralen
 - Helsingfors universitet, Institutionen för livsmedels- och miljövetenskaper
 - Hengitysliitto ry
 - Homepakolaiset ry
 - Suomen Isännöintiliitto
 - Regionförvaltningsverket i Östra Finland
 - Kiinko — Fastighetsbranschens Utbildningsstiftelse
 - Fastighetstjänsterna rf
 - Kiinteistöväälitysalan Keskusliitto ry
 - Kommunbostäder Ab
 - Lemminkäinen Hus Ab
 - Regionförvaltningsverket i Sydvästra Finland
 - LVI-talotekniikkateollisuus ry
 - Museiverket
 - Undervisningssektorns Fackorganisation
 - Utbildningsstyrelsen
 - Uleåborgs universitet
 - Pientalorakentamisen Kehittämiskeskus ry
 - Pirkanmaan ammattikorkeakoulu Oy, Tampereen ammattikorkeakoulu
 - Byggmästarna och -ingenjörerna YH RKL
 - Rakennustarkastusyhdistys RTY ry
 - Byggnadsindustrin RT rf

- Rakennustietosäätiö RTS
- Byggandets Kvalitet BYKVA rf
- Senatfastigheter
- Skanska Oy
- Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården Valvira
- SRV Yhtiöt Oy
- Finlands Arkitektförbund
- Finlands Veterinärförbund rf
- Suomen JVT- ja Kuivausliikkeiden Liitto ry
- Suomen LVI-liitto SuLVI ry
- Finlands Fastighetsförbund rf
- Finlands Kommunförbund
- Finlands närvårdar- och primärskötarförbund SuPer rf
- Finlands Läkarförbund
- Finlands Företagsläkarförening rf
- Finlands Föräldraförbund rf
- Tammerfors tekniska universitet, Institutionen för byggnadsteknik
- Institutet för hälsa och välfärd
- Statistikcentralen
- Tehy rf
- Åbo stad, miljö- och hälsoskydd
- Åbo universitet
- Säkerhets- och kemikalieverket
- Vanda stad, miljöcentralen
- Närings-, trafik- och miljöcentralen i Egentliga Finland
- Egentliga Finlands sjukvårdsdistrikt
- Teknologiska forskningscentralen VTT
- Ympäristö- ja terveystieteiden tutkimuskeskus Eeva-Liisa Hintikka
- filosofie doktor, biolog Jouni Issikainen

Samband med andra handlingar

Utskottet har tidigare behandlat frågan som eget ärende TRO 1/2011 vp Rakennusten kosteus- ja homeongelmat.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Motivering

Bakgrund

Finland vaknade i början av 1990-talet till insikt om att vi har ett fukt- och mögelproblem i hus. Under de senaste tjugo åren har otaliga studier och utvecklingsprojekt fokuserat på fukt- och mögelskadornas orsaker, omfattning och effekter och hur skadorna kunde åtgärdas. Man har försökt lösa problemet bl.a. genom ett principbeslut av statsrådet, genom att tillsätta arbetsgrupper, forskarlag och utredningspersoner och genom att starta upp handlingsprogram, kampanjer och talkon. Som exempel kan nämnas reparationsprogrammet Remontti 1992—1996, kampanjen "Kosteus kuriin" i slutet av 1990-talet och programmet Terve Talo som startade 1998. Hela 2002 tillägnades inomhusluften.

Statsminister Matti Vanhanens andra regering fattade den 18 september 2008 ett principbeslut om reparationsbyggande. För att verkställa

principbeslutet tog miljöministeriet fram en genomförandeplan för strategin för reparationsbyggande 2009—2017, där förebyggande och sanering av fukt- och mögelskador ingick i projektportföljen. Med det projektet för ögonen lanserade statsrådet ett femårigt projekt (2009—2013), aktionsprogrammet Fukt- och mögeltalko. Statsrådet fattade också ett principbeslut om saken den 12 maj 2010.

Fukt- och mögeltalkot samordnas och styrs av miljöministeriet. Arbetet utförs i samverkan med andra ministerier och aktörer inom statsförvaltningen samt med kommun-, företags- och utbildningssektorn. Hittills har ca 60 projekt startats inom talkoprogrammet. Projekten tar sikte på rent konkreta lösningar och handlingsmodeller. Programmet har en budget på ca 3,4 miljoner euro och sysselsätter en programchef plus en sakkunnig. Programmet får stöd av en styrgrupp. Just nu ser det ut som programmet löper fram till utgången av 2014.

I programmet för statsminister Jyrki Katainens regering (22.6.2011) sägs det att "fukt- och mögeltalkot fortgår och man säkerställer att den kompetens dessa talen genererar överförs till utbildningsverksamheten och aktörerna i byggbranschen". Enligt programmet ska markanvändnings- och bygglagen helhetsbedömas och en övergripande plan för ökade renoveringar av byggnadsbeståndet göras upp i syfte att åtgärda det eftersatta underhållet. Dessutom ska ny praxis och innovationer för ombyggnader främjas.

Myndighetsstyrningen inom byggverksamheten ska enligt regeringsprogrammet förbättras och en föregripande och enhetlig tolkning av byggföreskrifterna främjas bl.a. genom att åtgärder förknippade med normtalkon vidtas. Vidare ska effektiviteten i styrningen av byggnadstillsynen stärkas när det gäller att övervaka byggkvaliteten och förbättra energiprestandan. Byggnadstillsynen moderniseras genom att byggnadsövervakningsenheterna minskar i antal men ökar i storlek med större regionala enheter som följd. Kvaliteten i byggande och planering förbättras genom att fokusera på planerarnas kompetens och göra utbildningen av branschaktörer effektivare. Utbildningen i energieffektiv byggnads- och renoveringsverksamhet och forskningen i branschen ska enligt programmet ökas.

Rättslig grund

Enligt Finlands grundlag (731/1999) ska det allmänna på det sätt som närmare föreskrivs i lag tillförsäkra var och en tillräckliga social-, hälsovårds- och sjukvårdstjänster samt främja befolkningens hälsa. Enligt 20 § i den lagen bär var och en ansvar för naturen och dess mångfald samt för miljön och kulturarvet. Det allmänna ska verka för att alla tillförsäkras en sund miljö och att var och en har möjlighet att påverka beslut i frågor som gäller den egna livsmiljön.

Ett friskt inomhusklimat regleras i ett flertal författningar. Viktigast är markanvändnings- och bygglagen (132/1999, nedan MBL), hälsoskyddslagen (763/1994) och arbetarskyddslagstiftningen (t.ex. arbetarskyddslagen 738/2002 och lagen om företagshälsövård 1383/2001). Tematiskt betydelsefulla är också lagen om bo-

stadsaktiebolag (1599/2009) och lagstiftningen om skydd vid bostadsköp (t.ex. lagen om bostadsköp 843/1994 och jordabalken 540/1995). Också lagstiftningen om en trygg studiemiljö respektive hälsosam dagvårdsmiljö (t.ex. lagen om grundläggande utbildning 628/1998, gymnasielagen 629/1998 och lagen om barndagvård 36/1973) har stor relevans för barn och unga.

Miljöministeriet håller för närvarande på att kartlägga hur MBL och Finlands byggbestämmelsesamling fungerar. Kartläggningen avses bli klar inom detta år. Ministeriet planerar att under 2013 och 2014 uppdatera sina miljöguider från 1997 om undersökning och reparation av fukt- och mögelskadade hus (Ympäristöopas 28 resp. 29). På social- och hälsovårdsministeriet pågår en översyn av hälsoskyddslagen och en därtill hörande ändring av anvisningarna om boendehälsa till förordning.

Författningarna markerar tydligt att byggnaderna inte får förorsaka människor hälsoproblem. I en ändring av MBL som trädde i kraft den 1 januari i år (958/2012) lyftes vissa väsentliga tekniska krav gällande bl.a. friska hus upp från förordnings- till lagnivå. Enligt 117 c § ska den som påbörjar ett byggprojekt se till att byggnaden på det sätt som användningsändamålet och miljöförhållandena förutsätter projekteras och uppförs så att den är sund och säker med avseende på inomhusluft, fukt-, temperatur- och ljusförhållanden samt vattenförsörjning. I 166 § föreskrivs det att en byggnad och dess omgivning ska hållas i sådant skick att den hela tiden uppfyller de sanitära kraven, kraven på säkerhet och användbarhet och inte medför miljöolägenheter eller förfular omgivningen.

I 26 § i hälsoskyddslagen finns en bestämmelse om att bostäder och andra utrymmen inomhus beträffande luftens renhet, temperatur, fuktighet, buller, luftväxling, ljus, strålning och övriga motsvarande förhållanden ska vara sådana att de som befinner sig i bostaden eller utrymmet inte förorsakas sanitär olägenhet. Enligt lagen får det i bostäder och andra vistelseutrymmen inte finnas djur eller mikrober i en mängd som medför sanitär olägenhet. Med sanitär olägenhet avses en sjukdom som kan konstateras hos män-

niskan, en annan hälsostörning eller förekomsten av en sådan faktor eller omständighet som kan minska sundheten i befolkningens eller individens livsmiljö.

Arbeterskyddslagens 8 § säger att arbetsgivaren är skyldig att genom nödvändiga åtgärder sörja för arbetstagarnas säkerhet och hälsa i arbetet. Elevers och studerandes rätt till en trygg studiemiljö grundar sig på bl.a. lagen om grundläggande utbildning (29 §) och gymnasielagen (21 §). I lagen om barndagvård föreskriver 6 § att dagvården ska vara lämplig för barn och för vård och fostran av barn i fråga om sanitära och övriga förhållanden.

Styr- och tillsynsmyndigheter

En lång rad myndigheter på ministerier, på centrala ämbetsverk, inom regionförvaltningen och i kommunerna styr och övervakar att inomhusluften är hälsosam.

Styrningen och övervakningen av byggande regleras i MBL och den anknyttande förordningen. I 2 kap. i MBL anges de myndigheter som anförtrots uppdrag som gäller den allmänna utvecklingen, styrningen och övervakningen av områdesplaneringen och byggnadsväsendet. Miljöministeriet svarar för den allmänna utvecklingen och styrningen av byggandet. Andra berörda myndigheter är närings-, trafik- och miljöcentralerna, landskapsförbunden och de kommunala byggnadstillsynsmyndigheterna.

Enligt hälsoskyddslagen utövas den högsta ledningen och styrningen av den allmänna planeringen av och tillsynen över hälsoskyddet av social- och hälsovårdsministeriet. På kommunens lott faller att främja och övervaka hälsoskyddet inom sitt område. Övervakningen av det sanitära läget i bostäder och andra vistelseutrymmen hör till den kommunala hälsoskyddsmyndigheten. Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården styr verkställigheten av och tillsynen över de bestämmelser som utfärdats med stöd av hälsoskyddslagen. Verket styr och övervakar tillsammans med regionförvaltningsverken de kommunala hälsoskyddsmyndigheterna. Undersökningar för myndigheterna ska utföras i ett laboratorium som Livsmedelssä-

kerhetsverket har godkänt eller alternativt ett nationellt expertlaboratorium (Institutet för hälsa och välfärd). Innan ett laboratorium godkänns ska Livsmedelssäkerhetsverket be om ett utlåtande av Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården och/eller Institutet för hälsa och välfärd.

Bestämmelser om arbetarskyddsförvaltningen och dess uppgifter ingår i lagen om arbetarskyddsförvaltningen (16/1993). Regionförvaltningsverkens ansvarsområde för arbetarskyddsuppgifter, som styrs av social- och hälsovårdsministeriet, har myndighetstillsyn över att arbetarskyddslagstiftningen följs på arbetsplatserna. Dessutom ger de arbetsgivarna och arbetsgivarerna anvisningar och råd om hur bl.a. lagstiftningen om arbetsförhållanden ska tillämpas.

Undervisnings- och kulturministeriets förvaltningsområde har uppgifter som bl.a. gäller planering och genomförande av utbildning kring det aktuella temat. Dessutom har Utbildningsstyrelsen dragit upp riktlinjer för hur skolor ska repareras. En representant för arbets- och näringsministeriet har deltagit i diskussionerna om hur den aktuella utbildningen bör läggas upp. Arbetshälsoinstitutet, Institutet för hälsa och välfärd, Tekniska forskningscentralen VTT och flera universitet har redan länge bedrivit temaforskning på området. Arbetshälsoinstitutet har tagit fram modeller och metoder för forskning om inomhusklimat och medverkat i utredningar om inomhusklimatproblem på arbetsplatser och undersökningar av misstänkta fall av yrkessjukdomar. Säkerhets- och kemikalieverket har bidragit till att förhindra att giftiga ämnen används vid husreparationer. Experter från museiverket och byggnadsforskare vid landskapsmuseerna ger varje år anvisningar och råd om reparation av kulturhistorisk värdefulla byggnader. De tvistemål om bostadsköp som grundar sig på fukt- och mögelproblem behandlas i domstolar och konsumenttvistenämnden. Dessutom får laglighetsövervakarna, bl.a. justitieombudsmannen, ta emot klagomål om inomhusluft. Konkurrent- och konsumentverket har gått ut med anvisningar i frågan. När det gäller bostadsköp och

bostadsreparationer vänder sig människor ofta till konsumentrådgivningen.

Staten har betalat ut bidrag bl.a. för mögelsanering av skolor och social- och hälsovårdsbyggnader. Aktörer i den processen är undervisnings- och kulturministeriet, social- och hälsovårdsministeriet, regionförvaltningsverken, närings-, trafik- och miljöcentralerna, landskapsförbunden och kommunerna. Exempelvis mögelsaneringar finansieras också med bidrag från Finansierings- och utvecklingscentralen för bostaden (ARA) och investeringsstöd enligt programmet för utveckling av landsbygden i Fastlandsfinland. Forskningen inom området har stötts av bl.a. Tekes och Finlands Akademi. Penningautomatföreningen har stött bl.a. rådgivning om inomhusklimatproblem.

Utskottets allmänna bedömning

Fukt- och mögelskador förekommer allmänt i hela byggnadsbeståndet. I byggnader påträffas allt oftare fukt- och mögelskador som påverkar hälsan och risken för att problemet förvärras är påtaglig. Utskottet anser att det handlar om ett allvarligt samhälls- och folkhälsoproblem. Man har ännu inte till fullo insett att fukt- och mögelskador ger upphov till mänskligt lidande och ekonomiska förluster av stora mått. Mänskligt sett är det nödvändigt och ekonomiskt sett lönsamt med investeringar som avvärjer och eliminerar dem. Underlåtenheten att underhålla byggnader och reparera vid rätt tidpunkt har lett till att vi är uppe i 30—50 miljarder euro för det eftersatta underhållet.

Utskottet menar att man inte inser hur mycket reparationer som egentligen krävs och inte tar friska hus på särskilt stort allvar. De åtgärder som vidtagits under de senaste årtiondena har inte haft några effekter på de fukt- och mögelrelaterade hälsoskadorna och samhällsekonomiska förlusterna och har inte kunnat hindra nya fuktskador från att uppstå. Byggkvaliteten har inte förbättrats och det brister fortfarande stort i underhåll och reparationskultur. Åtgärderna har missat orsaken till hälsoskadorna och har inte

lyckats minska de negativa effekterna eller skadorna.

Exempelvis är det enligt utskottets mening skrämt med undersökningar, behandlingar och stöd för dem som fått symtom eller insjuknat. Många som insjuknat anser sig ha blivit missgynnade och dåligt behandlade. Även om det inte alltid går att hitta en medicinsk orsak till symtom och sjukdomar, måste patienterna alltid få behandling och hjälp, understryker utskottet. Vid intressekonflikt väger patientens vårdbehov tyngre än en exakt klinisk diagnos för symtom och sjukdom.

Bristerna och försummelserna har varit legio när det gällt att förebygga och åtgärda fukt- och mögelskador och observera påföljande skador. Därmed har det blivit avsevärt svårare och mer tidskrävande att korrigera situationen. Att göra sjuka hus friska är ett åtagande som kan gå i stöpet hur lätt som helst: vi har inte all den information och forskning som behövs, vi saknar expertis och kunnande och det har varit problem med metoderna och arbetssätten hittills. Redan det kunde hjälpa upp situationen att man ärligt talar om vad man vet och vad man inte vet om ämnet.

Utskottet tycker att man gjort ett värdefullt arbete med små resurser inom ramen för Fukt- och mögeltalkot de senaste åren. Men uppslutningen kring talkot har inte varit tillräckligt stort. Det här gäller i synnerhet miljöministeriet som är samordnare för hela projektet. Det har gjort det svårare att nå de uppställda målen. *Utskottet förutsätter att Fukt- och mögeltalkot fortsätter efter 2014 och att ramvillkoren för utvecklingsprojektet förbättras genom att detta ges adekvata resurser och möjligheter att bedriva ett långsiktigt utvecklingsarbete.*

Utskottet förutsätter att regeringen vidtar åtgärder för att ändra villkoren för statliga stöd för byggnadssaneringar så att de styr och uppmuntrar kommunerna till att metodiskt och proaktivt underhålla sina byggnader och reparera dem vid rätt tid under deras livscykel. Dessutom bör det undersökas om stödfrågorna kunde koncentreras till en enda myndighet.

En långsiktig plan för sanering av daghem, skolor och social- och hälsovårdsbyggnader och

för åtgärdande av hälsoproblem i dem bör upprättas och ett större statligt stöd än nu betalas för att genomföra den.

Trots alla påtalade problem och brister kan man lösa fukt- och mögelproblemen i hus med de rätta insatserna, menar utskottet.

Fukt- och mögelskador överallt

Fukt och mögel inomhus som ger hälsoproblem förekommer allmänt i hela landet. Trots att man under de senaste decennierna gjort en mängd undersökningar och studier för att utröna hur utbrett problemet är, kan man i dag inte prestera mer än på sin höjd grova antaganden. Antagandena skiljer sig markant från varandra. Det här beror bl.a. på att forskarna använt sig av olika material, metoder och definitioner.

Av mögelrapporten och expertutfrågningen att döma har fukt- och mögelskador med hälsopåverkan spritt sig. Utan tillräckligt effektiva motdrag kommer trenden att hålla i sig. Det behövs en noggrannare bevakning av skadornas utbredning, understryker utskottet. Då ser man bl.a. om de vidtagna åtgärderna haft någon effekt. Det vore också viktigt att få tillgång till internationella referensdata.

Enligt mögelrapporten är 7—13 procent av våningsytan i småhus och radhuslängor allvarligt fukt- och mögelskadad. Motsvarande procent i flervåningshus med bostäder är 6—9, i skolor och daghem 12—18, i vårdinrättningar 20—26 och i kontor 2,5—5. I de allvarligt skadade småhusen och radhuslängorna bor 224 500—336 900 och i flervåningshusen 103 000—154 000 personer. I de skadade skolorna och daghemmen utnyttjas lokalerna av 172 000—259 200 personer medan det i de skadade vårdinrättningarna arbetar 36 000—46 800 och på kontoren 27 500—55 000 personer.

En allvarlig fukt- och mögelskada har i rapporten definieras som ett icke ringa konstruktionsfel som sannolikt resulterar i skadlig exponering för kemiska, fysikaliska och biologiska orenheter som frigörs från fuktskadade konstruktioner och material. Utifrån denna defini-

tion kan reparationsbehovet betraktas som akut för att risken för exponering ska minskas eller undanröjas. Nu när det finns en definition på allvarlig fukt- och mögelskada blir det lättare och systematiskt skärsåda frågan, påpekar utskottet.

Fukt- och mögelskador med hälsopåverkan förekommer i alla typer av hus, oavsett användningsändamål och ägarstruktur. Kvantitativt mätt är fukt- och mögelskadorna vanligast i privatägda hus. Men relativt sett finns det mest skador i kommunala byggnader. Experterutfrågningen bekräftar utredningsresultaten.

Utskottet tycker sig se att bl.a. allt fler skolor och daghem drabbats av skador. Utskottet har reagerat med bestörtning på expertyttrandena om att mer än hälften av skolorna och daghemmen har inomhusklimatproblem. Utifrån mögelrapporten kan man sluta sig till att 62 000—94 000 grundskolelever och 12 000—18 000 gymnasister dagligen exponeras för fukt och mögel.

Också vårdinrättningarna (bl.a. sjukhus, hälsovårdscentraler och äldreomsorgsinrättningar) är i dåligt skick, framhåller utskottet. Enligt en utredning som social- och hälsovårdsministeriet lät göra 2005 (Sairaalakiinteistöjen kunto ja ilmanvaihto; Reijula 2005) var 15 procent av våningsytan i tio sjukvårdsdistrikts sjukhusbyggnader i behov av omedelbara reparationer. På vårdavdelningarna var motsvarande procent 24. Fukt- och mögelskador var den främsta enskilda orsaken till reparationsbehovet. Exponering för fukt och mögel har förekommit även i många av statens byggnader.

I dokument från Fukt- och mögeltalkot bedöms antalet finländare som dagligen utsätts för orenheter från fukt- och mögelskador uppgå till 600 000—800 000. En del kommer i beröring med fuktskador såväl på arbetsplatsen/i skolan/i dagiset som hemma. Behov av omedelbara reparationer förekommer i 2 000 vård- och omsorgsbyggnader (25 %), 1 200 skolor (15 %) 250 000 småhus (25 %), 18 000 rad- och kedjehuslängor (25 %) och 6 000—12 000 flervåningshus med bostäder (10—20 %).

Hälsoeffekter

Hus med fukt- och mögelskador innebär en ökad hälsorisk för dem som vistas där. Mögelrapporten ger vid handen att fukt- och mögelskador har en tidsmässig koppling till astmadebut och förvärrad astma, luftvägsinfektioner och luftvägs-symtom. Även om bevisen än så länge är indikativa är det sannolikt att exponering för fuktskademikrober, andra mikrobiologiska faktorer eller kemiska föreningar starkt kan bidra till symptomdebut. Dessutom förefaller risken för att de som vistas i lokalen insjuknar minska, om skadorna förebyggs och reparationerna utförs rätt.

I mögelrapporten (s. 89—121) ingår en utförlig beskrivning och analys av vilka hälsoeffekter fukt- och mögelskador har. Utifrån en systematisk litteraturoversikt och epidemiologiska studier sammanställde utredarna tabellen nedan. Av tabellen framgår vilka bevis epidemiologiska studier har för kopplingen fuktskador-sjukdomar enligt IOM:s (Institute of Medicine vid National Academy of Sciences i USA) klassifikation (IOM 2004, WHO 2009 och den färskaste stora översikten från 2011; Mendell m.fl.). Utredningen kunde i inget fall verifiera den kausala kopplingen mellan sjukdom eller symptom och fukt- och mögelskador. När det gäller luftvägs-symtom kan ett tidsmässigt samband påvisas.

Fukt- och mögelskadors hälsoeffekter

Bevis enligt undersökningar för fuktskaderelaterade symtom och sjukdomar (Eu = ej undersökt)			
Sjukdom eller symtom	IOM:s slutsats (2004)	WHO:s slutsats (2009)	Mendells m.fl. slutsats (2011)
Förvärrad astma	Övertygande bevis	Övertygande bevis	Övertygande bevis (stark indikation)
Astmadebut	Begränsade eller möjliga bevis	Övertygande bevis	Övertygande bevis
Hosta	Övertygande bevis	Övertygande bevis	Övertygande bevis
Pipande andning	Övertygande bevis	Övertygande bevis	Övertygande bevis
Andnöd	Begränsade eller möjliga bevis	Övertygande bevis	Övertygande bevis
Symtom från de övre luftvägarna	Övertygande bevis	Övertygande bevis	Övertygande bevis
Allergisk snuva	Eu	Begränsade eller möjliga bevis	Övertygande bevis
Luftvägsinfektion	Eu	Övertygande bevis (exkl. mellanöre-inflammation)	Övertygande bevis
Akut bronkit	Eu	Begränsade eller möjliga bevis	Övertygande bevis
Allergisk alveolit	(Sambandet grundar sig på kliniska bevis)	(Sambandet grundar sig på kliniska bevis)	Otillräckliga bevis
ODTS	Otillräckliga bevis	Otillräckliga bevis	Eu
Mag-tarmsymtom	Otillräckliga bevis	Eu	Eu

Fukt- och mögelskadors hälsoeffekter

Svaghet	Otillräckliga bevis	Eu	Eu
Neuropsykologiska symtom	Otillräckliga bevis	Eu	Eu
Cancer	Otillräckliga bevis	Otillräckliga bevis	Eu
Reumatisk sjukdom och andra immun-sjukdomar	Otillräckliga bevis	Otillräckliga bevis	Eu
Reproduktiv hälsa	Otillräckliga bevis	Otillräckliga bevis	Eu

Observeras bör att man ännu inte med säkerhet vet vad det är i fukt- och mögelskadade byggnader som orsakar symtom och sjukdomar eller känner till mekanismen bakom sjukdomarna. De divergerande åsikterna om hälsoeffekterna gör bara människorna mer förvirrade och oroliga.

När experterna motsäger varandra är det mycket svårt för folk att bilda sig en uppfattning om vad man faktiskt vet om ämnet just nu. Det vittnar om dålig förvaltning och att läget inte är under kontroll. Utskottet tror att det blir svårt att hjälpa upp situationen och avsätta resurser på lämpligt sätt när ingen samverkan förekommer. Myndigheterna och forskarna måste vara tydliga och tala om för alla vad som är fakta just nu.

Det är angeläget att man fortsätter forska i vilka hälsoeffekter fukt och mögel har. Det gäller också att delta i det internationella samarbetet och följa och utnyttja internationella forskningsresultat. Forskarna måste nå samsyn om vilka hälsoeffekter skadorna har och vilka kompletterande undersökningar som är akuta.

Utskottet är djupt oroat över hur barns och ungas hälsa påverkas av fukt- och mögelskador. Eftersom skador förekommer så utbrett i hem, daghem och skolor, måste hotet att allt fler barn och unga kommer att få symtom och insjukna tas på allvar. Dessutom löper barn större risk att insjukna i astma än fullvuxna, och exponering i barndomen kan även öka risken att insjukna som fullvuxen. En annan grupp som måste tas på allvar är de som jobbar i skadade lokaler, för de arbetar ofta där permanent och i åratal. Därför är det ytterst angeläget att snabbt vidta åtgärder för att hjälpa upp situationen.

Samhällsekonomin påverkas negativt

Fukt- och mögelskador i hus får stora negativa konsekvenser för samhället och samhällsekonomin. Utskottet tror att man inte riktigt inser hur stora de egentligen är. Ett tecken på detta är bl.a. hur man sett till husen och hur effektiva åtgärder man tillgripit för att förbättra läget. Utskottet bedömer att det leder till besparingar i framtiden, om man nu går in för att förebygga och reparera skadorna.

Hur betydande fukt- och mögelproblemen är samhällsekonomiskt kan man få en uppfattning om då man ställer skadornas omfattning i relation till Finlands nationalekonom, som till övervägande del består av byggnader. År 2010 uppgick nationalekonomien till uppskattningsvis 775 miljarder euro och av den summan var bostadsbyggnadernas andel 217 miljarder och övriga byggnaders 132 miljarder euro. Man räknar med att 7—13 procent av våningsytan i småhus och radhuslängor och 6—9 procent i flervåningshus med bostäder är allvarligt fukt- och mögelskadad. Sett till våningsytan kan man konstatera att 6—13 procent av vår nationalförmögenhet är drabbad av allvarliga fukt- och mögelskador, vilket i pengar uttryckt motsvarar en summa på 13—28,2 miljarder euro.

Eftersatt underhåll och uppskjutna reparationer leder till att hälsoproblemen förvärras, reparationskostnaderna stiger och reparationsbehovet ökar. Det eftersatta underhållet beräknas i dagsläget kosta 30—50 miljarder euro. År 2010 användes ca 9,57 miljarder euro för ombyggnader. Bostadsbyggnadernas andel av den summan var 6,35 miljarder euro (66 %). Kalkylerna för

engångskostnaderna för att åtgärda allvarliga fukt- och mögelskador varierar mellan 1,2 miljarder och 14,5 miljarder euro. Om man så bara tar den lägre summan utgör den enligt mögelrapporten 0,3 procent av det sammantagna värdet på byggbeståndet och 5,6 procent av värdet på den årliga husbyggnationen.

Det har utförts fukt- och mögelreparationer som kostat flera miljoner euro. Extrakostnader har också uppstått när reparationerna gått snett. Som exempel på ombyggnadsbehovet kan tas det eftersatta underhållet av kommunala byggnader, som beräknas kosta närapå fem miljarder euro. Man räknar med att enbart kostnaderna för de nödvändiga reparationerna vid centralsjukhus rör sig kring 400 miljoner euro.

Hälsoproblem orsakade av allvarliga fukt- och mögelskador kostar enligt mögelrapporten 450 miljoner per år. Kostnader uppstår bl.a. till följd av undersökning och behandling av symptom och sjukdomar, sjukfrånvaro, förlust av arbetsförmåga och försämrad arbetskapacitet och produktivitet. Eftersom bedömningarna av hälsoeffekterna skiljer sig markant från varandra och präglas av många osäkerhetsfaktorer, är det viktigt att fortsätta undersöka hur stora samhällsekonomiska effekter som de fukt- och mögelrelaterade hälsoproblemen sammantaget har.

När åtgärder sätts in för att minska de negativa effekterna av fukt- och mögelskador och bl.a. kostnaderna för dem, vill utskottet att ohälsa bland barn och unga ges högsta prioritet. På arbetsplatser har oklarheten och de divergerande åsikterna om orsakerna till symtomen och om nödvändiga åtgärder försämrat arbetsklimatet och därmed välbefinnandet i arbetet. Det är oroväckande att det finns arbetstagare som varit tvungna att lämna arbetslivet för gott på grund av symptom eller sjukdom (bl.a. lärare och vårdanställda).

Byggkvalitet

Allmän bedömning

Utskottet ser bristande byggkvalitet som en orsak till skador som gett hälsoproblem. Med ett inadekvat faktaunderlag kan man bara göra en

grov uppskattning av byggkvaliteten och hur den utvecklats. Men det är sannolikt att kvaliteten varierar mer än tidigare, menar utskottet. Byggandet påverka i många stycken samhällsekonomin och därmed människors välbefinnande. Därför är det viktigt att vi får ett bättre kunskapsunderlag om byggkvaliteten och hur den förändrats, de faktorer som huvudsakligen ligger bakom dålig kvalitet och framtida risker.

Byggfel som gjorts under de senaste decennierna har varit en starkt bidragande orsak till de nuvarande fukt- och mögelskadorna. Brådska med att få bygget klart och otillräcklig testning av ny byggteknik under 1960—1980-talen har resulterat i riskkonstruktioner av allehanda slag. En del planerings- och byggrutiner som senare visat sig vara dåliga byggde på då aktuella bestämmelser och anvisningar.

Det förekommer allvarliga fukt- och mögelskador också i nya hus. Likaså påträffar man i pågående byggen försummelser som baddar för fukt- och mögelskador och utgör en hälsorisk. Om man inte blir bättre på att förebygga fukt- och mögelskador i nybyggen, finns inga chanser att läget förbättras, menar utskottet.

Utskottet förutsätter att regeringen tar större hänsyn till byggnaders inomhusmiljö i den pågående beredningen av ändringar i MBL och byggbestämmelsesamlingen och att kunskapen inom byggbranschen är starkt företrädd i bedömningen. Utskottet instämmer i mögelrapportens slutsats att det inte skulle finnas så många problemhus i Finland, om MBL, markanvändnings- och byggförordningen och byggbestämmelserna och de anknyttande styrinstrumenten vore som de ska. De allmänt förekommande skadorna och de misslyckade mögelsaneringarna är ett bevis för att man kritiskt måste granska hur tydliga och fungerande författningarna och bestämmelserna är och om styrningen och tillsynen är ändamålsenlig. Rapporten kommer med en lång rad förslag inklusive motivering till ändring av författningar och bestämmelser och även branschaktöerna har insett att ändringar behövs.

Hur bra lagstiftningen och anvisningarna än är, så hjälper de inte byggandet, om man av någon anledning inte följer dem. *Utskottet förut-*

sätter att regeringen kommer på reella metoder för att få människor att iaktta författningarna och bestämmelserna om friska hus. Utskottet vill också lyfta fram att de medverkande i byggprocessen har ansett sig ha svårt att hålla jämna steg med de ständiga ändringarna i lagstiftning och bestämmelser, myndigheternas olika tolkningar och styrningens överdrivna fokusering på bättre energiprestanda. Utskottet misstänker att de myndigheter som nämns i 2 kap. i MBL (särskilt miljöministeriet, närings-, trafik- och miljöcentralerna och de kommunala byggnadstillsynsmyndigheterna) har svårt att klara av sina uppdrag med nuvarande resurser.

Kunskap om friska hus

Expertkunskaperna om fukt- och mögelskador behöver definitivt förbättras, menar utskottet. Det brister i kunskaperna i alla byggfaser (beställning, planering, fukthantering på byggsplatser, övervakning, skadeundersökning och reparation) och ny kunskap kommer att behövas när bl.a. energiprestandan ska förbättras.

Utskottets bedömning är att byggutbildningen inte tar tillräcklig hänsyn till hur fukt- och mögelskador kan förebyggas och åtgärdas. Dessutom varierar undervisningen såväl kvalitativt som kvantitativt. När man ser över utbildningsinnehållen är det angeläget att på samma gång förbättra samordningen av utbildningen för hälsosamma hus, understryker utskottet. Nu saknas en samlad syn på hur utbildningen ska planeras och styras. Utskottet befarar att utbildningen i bra inomhusklimat läggs ner när nybörjarplatserna inom byggutbildningen minskas. Andra knäckfrågor är tillgången till tidsenliga läromedel och lärarkompetensen. Vidare måste samarbetet med arbetslivet förbättras och byggutbildningen göras mer attraktiv. I mögelrapporten påpekas det att byggutbildningen behöver ses över.

Bättre kunskap om friska hus kräver tilläggsutbildning och fortbildning. Trots att sådan utbildning ordnas på många håll, är behovet av aktuell kunskap fortfarande stort. Problemet med tilläggsutbildning och fortbildning är att de anses dyra. Priset på t.ex. en 15-studiepoängskurs för planerare av fuktskadesaneringar kan uppgå

till inte mindre än ca 10 000 euro och att utbilda en person vid sidan av arbetet till expert på friska hus kostar uppskattningsvis 60 000 euro.

Utskottet förutsätter att regeringen 2013 tar fram en nationell utvecklingsplan för friska-husutbildning. Av den schemalagda planen bör framgå hur undervisningen ska ordnas runt om i landet i kvalitativt och kvantitativt hänseende och hur den ska bli mer metodisk och samordnad. Planen bör även innehålla konkreta förslag till hur man avser förbättra premisserna för tilläggsutbildning och fortbildning och förstärka kompetensen bland dem som deltar i mögelsaneringsprocessen.

Den som inleder ett byggprojekt spelar genom sitt agerande en avgörande roll för att mögelskador ska undvikas och mögelsaneringar lyckas. Enligt 119 § i MBL ska den som påbörjar ett byggprojekt se till att byggnaden planeras och byggs i enlighet med bestämmelserna om byggande samt det beviljade tillståndet. Personen i fråga ska ha tillräckliga förutsättningar att genomföra projektet med hänsyn till dess svårighetsgrad samt ha tillgång till kompetent personal.

Det är viktigt, menar utskottet, att stärka kunskapen hos den som påbörjar ett byggprojekt genom att lägga större tonvikt på att byggnaden ska vara hälsosam. Det essentiella är hur personen i fråga lyckas utnyttja experter inom branschen. På den här punkten finns det enligt utskottet mycket att göra. Beställarna har litat alltför mycket på att planerare och byggare "automatiskt" fäster avseende vid strukturer med riskpotential och en korrekt fukthantering.

Bland annat bygg-, fastighets- och inomhusklimatorganisationerna har ett rikt utbud av material om god byggpraxis och föregripande fukthantering. Erfarenheterna har t.ex. varit goda av hus som byggts enligt de s.k. Terve talo-kriterierna (RT 07—10850), även då det gällt att motverka fukt- och mögelskador. Utskottet poängterar att det vilar på miljöministeriets ansvar att materialet om god byggpraxis når ut bättre till aktörerna inom branschen.

En god planering är A och O för byggkvaliteten. Utskottets generella bedömning är att man

vid planeringen inte tagit tillräcklig hänsyn till att byggnaderna ska vara hälsosamma. Enligt många utredningar och expertyttranden är riskfyllda planeringslösningar eller direkta planeringsmissar en av de främsta orsakerna till fukt- och mögelskador. Av mögelrapporten framgår det att planerna för konstruktioner som är riskabla ur fukthanteringssynpunkt är bristfälliga eller att sådana planer aldrig görs upp.

För att planerna ska bli bättre gäller det att förbättra fukthanteringskunskapen hos såväl byggherrar som planerare och främja god planeringspraxis. Byggherrens planeringsstyrning bör strängt taget alltid även inkludera fukthantering. Man måste bli bättre på att på förhand kartlägga vilka konstruktioner och lösningar som hotar ett friskt hus. Det är oroväckande om informationen om planeringsmissar inte når planerarna eller att samma planerare levererar riskabla konstruktionsplaner år efter år. Utskottet vill inskräpa huvudplanerarens ansvar för att risken för fuktskador även i arkitektoniskt krävande byggen tas i beaktande på behörigt sätt.

Fukthanteringen på byggplatser

Det är oroväckande hur stora brister det fortfarande förekommer i fukthanteringen på byggen (bl.a. hänsynen till väderförhållanden och torktider). En bidragande orsak är de snäva tidsplanerna. Men okunnighet, slarv och likgiltighet förekommer också. *Utskottet förutsätter att regeringen vidtar åtgärder för att fukthanteringen på byggplatser ska bli bättre. En ansvarig fukt- och sundhetsexpert bör utses för krävande byggen. På andra byggen bör den ansvarige arbetsledaren ha större ansvar för fukthanteringen. Regeringen bör dra upp riktlinjer för en byggspecifik fukthanteringsplan. Den naturliga och vedertagna praxisen skulle sedan vara att inkludera denna plan i anbudsförfrågan för byggprojektet.* Utskottet vill också poängtera vikten av att kvalitetssystemen inom byggbranschen utvecklas och att någon har grepp om hela byggprocessen och styr den.

Snäva tidsplaner men också materialupphandling, konkurrensupphandling och långa underleverantörskedjor har använts för att göra byggan-

det mer kostnadseffektivt. Också detta kan ha haft negativa följder för byggkvaliteten och fukthanteringen.

Utskottet ser inte det acceptabla i att byggherrarna använder sig av olika kvalitetsstandarder beroende på om de bygger för egen räkning eller om de deltar i ett anbudsförfarande för att få ett projekt.

Byggövervakning

Det måste gå att övervaka byggen bättre och övervakningen måste ske vid rätt tidpunkt, menar utskottet. Varken byggarens insatser eller de kommunala myndigheternas tillsyn har kunnat förhindra fukt- och mögelskador att uppstå eller saneringar att misslyckas. Det är alarmerande att en del kommuner dragit ner på myndighetsövervakningen under byggtiden och att den ansvarige arbetsledarens uppgift att sköta övervakningen under byggtiden under årens lopp allt mer kommit att handla om att samordna logistik, arbetskydd och varuleveranser.

Enligt 124 § i MBL ska kommunens byggnadstillsynsmyndighet sköta den allmänna styrning och rådgivning i fråga om byggandet som behövs i kommunen. Enligt en utredning från 2011 ger lagen byggnadstillsynen goda möjligheter att genom styrning och rådgivning sätta stopp för fukt- och mögelskador och bidra till lyckade fukt- och mögelsaneringar. Byggnadstillsynens resurser och vilja att stå till tjänst med dokumentation och information varierar från kommun till kommun. Det är viktigt att öka kompetensen hos kommunernas byggnadsinspektörer och förbättra deras möjligheter att få uppdaterad information om ämnet. Det är också viktigt att sprida god praxis inom den kommunala byggnadstillsynen.

Som exempel vill utskottet nämna byggnadstillsynen i Uleåborg. Uleåborgs stad kom redan i början av 2000-talet till insikt om det mervärde som byggnadstillsynen kan tillföra projekten genom kvalificerade insatser. Enligt uppgift till utskottet har Uleåborg under de senaste åren satsat kraftigast på rådgivning och styrning, interaktiva kvalitetsprojekt, en ny aktivare roll för byggnadstillsynen och nätverkande med hela bran-

schen. Byggnadstillsynen har också använt olika kvalitetsmått för att analysera det mervärde verksamheten genererat.

Utskottet ser med viss oro på att det nuvarande förfarandet med inspektionsprotokoll inte fungerar som det ska. Enligt 150 § i MBL förs på byggplatsen ett inspektionsprotokoll för bygget för att säkerställa att byggandet utförs på behörigt sätt och för att verifiera inspektionerna. I det görs anteckningar om syner, om inspektioner som myndigheten förrättat samt om sådana inspektioner av arbetsprestationer för vilka det bestämts att någon enskild är ansvarig. Kommunernas byggnadstillsyn uppges i otaliga fall ha fått klart för sig att kvitteringarna i inspektionsprotokollet inte motsvarar verkligheten. Utskottet anser det viktigt att förfarandet med inspektionsprotokoll börjar fungera bättre. Inspektionsprotokollet är nämligen en faktor som bidrar till att bygget blir lyckat.

Ansvar och garantitider

Det är i princip utmärkt att lagen kräver att den som påbörjar ett byggprojekt ska se till att byggnaden blir sund och säker. *Utskottet förutsätter att regeringen vidtar åtgärder för att utreda dels vem som har skadeståndsansvaret och det straffrättsliga ansvaret vid byggen, dels om garantitiderna är tillräckligt långa. Det gäller att komma på hur ansvaret tydligare kan påföras de aktörer som de facto vållat skadan.*

Underentreprenadskedjor får inte skapa förvirring gällande ansvarsförhållandena eller försämrade informationsgången. Enligt mögelrapporten uppstår oklarhet i vem som bär ansvaret samtidigt som övervakningen försvåras när ett byggprojekt spjälks upp. Utskottet hänvisar också till sin tidigare beställningsutredning om globala aspekter på den svarta sektorn i Finland (Suomen kansainvälistyvä harmaa talous, Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2010) som pekade på problemen med långa underentreprenadskedjor.

Jämfört med många andra branscher förekommer svart ekonomi allmänt inom byggbranschen. En av de största orsakerna till svartekonomin är de stora svängningarna i byggkonjunktura-

erna, en annan är den arbetsintensiva verksamheten. Inom yrkesbyggandet kopplas den svarta ekonomin till den stora förekomsten av underentreprenader. Huvudentreprenörerna vill inte hålla sig med egen arbetskraft bl.a. för att arbetskraftskostnaderna är höga och konjunktursvängningarna kraftiga inom branschen. I stället anlitar man allt mer underentreprenörer och i växande utsträckning även utländsk arbetskraft. Underentreprenadskedjorna blir långa, och då är det inte sagt att byggherren eller huvudentreprenören vet vem som jobbar sist i kedjan. Som ett motdrag mot den svarta ekonomin i byggbranschen föreslog utskottet i sitt betänkande (ReUB 9/2010 rd — M 8/2010 rd) bl.a. att beställaransvarslagen ses över och att personkortet på byggarbetsplatserna förses med skattenummer.

Statsminister Katainens regering har fullföljt riksdagens ställningstagande om bekämpning av svart ekonomi utgående från sitt program. Ändringarna gällande byggverksamhet i beställaransvarslagen och bestämmelserna om skattenummer inom byggbranschen trädde i kraft den 1 september i fjol. Dessutom har riksdagen godkänt en proposition om kontrollen över anställningsfrågor och skattekontrollen inom byggbranschen (RP 92/2012 rd — FiUB 6/2013 rd). Den introducerar ett förfarande för månatlig anmälan av arbetstagare och entreprenader på byggarbetsplatser som gör övervakningen effektivare.

Det är viktigt att dokumentationen av hur byggena framskrider blir noggrannare, menar utskottet. Det är bra att man skapar ett förfarande med byggjournal där man i realtid kan se vem som har gjort vad och hur i de olika faserna. Journalanteckningarna bör kompletteras med t.ex. foton. Fotografering är ett enkelt och tydligt verifieringssätt. Också dokumentationen i inspektionsprotokollet måste bli tydligare och de gjorda anteckningarnas tillförlitlighet styrkas. Dessutom bör det t.ex. finnas en skylt som visar vem som varit huvudplanerare, huvudentreprenör och övervakare.

Det har setts som ett problem att garantitiden för byggfel är så kort. Enligt de allmänna villkoren för byggnadsentreprenader (YSE 1998) sva-

rar entreprenören för sin prestations kontraktsenlighet under garantitiden, vars längd är två år, om inte annat bestäms i kontraktshandlingarna. Entreprenören bär ansvar också efter garantitiden för sådana fel som beställaren kan visa beror på entreprenörens grova försumlighet eller icke fullföljd prestation eller är en följd av väsentlig försummelse av överenskommen kvalitetskontroll, och som beställaren rimligtvis inte har kunnat observera vid mottagningsbesiktningen eller under garantitiden. Detta ansvar upphör tio år efter att byggnaden tagits emot eller, om mottagningsbesiktning inte förrättats, den dag då byggnaden tagits i bruk

Twistemål om fukt- och mögelproblem

Utskottet välkomnar allt som görs för att minska antalet tvistemål om fukt- och mögelproblem och för att bl.a. förbättra skyddet för parterna i bostadstransaktioner. Årligen väcks talan i hundratals tvistemål av detta slag och antalet har möjligen ökat. En del av tvistemålen behandlas i domstol, en del i konsumenttvistenämnden. Tvistemålen är ofta komplicerade, dyra och räcker länge. Samtidigt som de blir en allt större arbetsbelastning för myndigheterna, orsakar de dem som köpt en mögelbostad stora mänskliga och ekonomiska problem.

Utskottet understryker att konditionsbesiktningen av byggnader måste förbättras med det snaraste och kompetenskraven för besiktare ses över. Just nu saknas kompetenskrav och vem som helst får utföra konditionsbesiktningar. Problemet är att besiktarna inte tillräckligt bra upptäcker befintliga fukt- och mögelskador och att konditionsbesiktningsrapporterna inte öppnar sig för konsumenterna. Transaktionsparterna kan ha olika uppfattningar om vem som senare ska åtgärda risker som upptäckts vid besiktningen. I tvistemål kallar vardera parten vanligen som vittne sin egen tekniska expert eller rentav flera experter som kan ha diametralt olika uppfattningar om behovet av och kostnaderna för reparationen.

Utskottet omfattar de riktlinjer som dras upp i den rapport som projektet för trygghet vid bostadsköp utmynnade i (december 2012). Det här

var ett stort projekt som genomfördes i anknytning till Fukt- och mögeltalkot. Framför allt vill man öka parternas vilja, förmåga och möjligheter att bedöma vilken byggnadens kondition faktiskt är och bereda sig på eventuella framtida problem.

Bättre energiprestanda

Utskottets bedömning är att åtgärderna för att förbättra energiprestandan har ökat risken för fukt- och mögelskador. Utskottet vill lyfta fram resultaten av en stor undersökning, Frame, som blev klar i slutet av 2012. Enligt undersökningen försämrar klimatförändringen och en ökad värmeisolering den fuktekniska funktionen hos många av de klimatskal som utformats med dagens metoder. Risken för fukt i konstruktionerna ökar när risken för fel vid planering och byggande blir större och det saknas erfarenhetsbaserade kunskaper om hur strukturerna fungerar. Det behövs mycket utbildning om detta inom byggbranschen.

Framöver är det viktigt att i forskningen och utvecklingen kring lågenergilösningar av olika typ också ta fasta på att det i nyuppförda hus inte uppstår fukt- och mögelskador som orsakar hälsoproblem. Utskottet ser med oro på experternas uppfattning att den snabba tidsplanen för att förbättra energiprestandan har gjort att det blivit allt vanligare med experimentbyggande och otestade strukturlösningar och att vi i Finland bygger lågenergihus med metoder som i Sverige har orsakat mögelskador. Med det senare exemplet avses att man använder sig av putsade ytterväggar med träregelstomme utan luftspalt; det här har eventuellt skett i tusentals byggnader i Finland. Behöriga statliga myndigheter måste med det snaraste utreda hälsoriskerna med den metoden och i förekommande fall vidta behövliga åtgärder, menar utskottet.

Man ska inte använda produkter eller metoder vars hälsoeffekter man inte har adekvata bevis för, understryker utskottet. Det är viktigt att inte upprepa misstagen från 1960—1980-talen, dvs. att förekomsten av fukt- och mögelskador ökar för att nya innovationer inte testats tillräckligt.

Utskottet förutsätter att regeringen vidtar åtgärder för att förbättra villkoren för forskning och utveckling inom byggbranschen för att man i beslutsfattandet ska ta större hänsyn till den stora roll byggnader spelar för människornas välbefinnande och samhällsekonomin. Utskottet vill fästa uppmärksamheten vid hur lite pengar miljöministeriet har för forsknings- och utvecklingsverksamhet. Ministeriets anslag för forskning inom byggbranschen har under de senaste åren främst använts för utredningar och projekt som varit nödvändiga för att utveckla lagstiftningen. Forsknings- och utvecklingsprojekten har därför varit få, med undantag för det särfinansierade Fukt- och mögeltalkot samt vissa projekt för bättre energiprestanda i byggnader.

Fastighetsskötsel, underhåll och reparationer i rätt tid

Underhåll och reparationer av fastigheter

Utskottet bedömer att dels bristande fastighetsskötsel och underhåll, dels alltför sena reparationer av dåliga fastigheter är en av de största orsakerna till fukt- och mögelproblemen. Bevakningen och bedömningen av byggnadsbeståndets skick måste bli avgjort bättre. Det är viktigt att reparationsbehov vid olika tidpunkter upptäcks och att vi satsar mer på underhålls- och reparationskulturen. Vidare behövs det nya modeller för att verifiera försummelser i underhåll och reparationer. Detta är viktigt för att man ska få fram de ansvariga och få dem att ta konsekvenserna av skadorna.

Utskottet förutsätter att regeringen initierar en översyn av styrningen och rådgivningen i byggfrågor, eftersom det nuvarande styrsystemet inte fungerar. Resultatet bör vara ett centraliserat statligt styr- och rådgivningssystem för fukthantering under byggnadens livscykel och i byggfasen. Av de nuvarande myndigheterna kunde uppgiften lämpligen anförtros exempelvis Finansierings- och utvecklingscentralen för boendet eller någon av närings-, trafik- och miljöcentralerna. Enligt mögelrapporten finns det i dagsläget ingen myndighet med ansvar för styrning och rådgivning under byggnaders livscykel. Vi

saknar alltså styrning i syfte att förlänga fastigheters livstid. Dessutom är livscykelstyrningen otydlig på regional och kommunal nivå. I detta läge ser utskottet inget behov av att inrätta en särskild byggnadsmyndighet.

När styrningen ses över bör det samtidigt utredas om metoderna för att förbättra energiprestanda kan kombineras bättre med åtgärderna för att förbättra inomhusluften vid exempelvis byggnadssaneringar och vid utfärdande av energicertifikat. I det sammanhanget bör man också fundera om det vore motiverat att koncentrera både energifrågor och åtgärder för inomhusluften till samma organisation. Trots att statliga myndigheter och bland annat bygg- och fastighetsorganisationer har tagit fram ett flertal hjälpmedel och det finns en uppsjö av anvisningar och annat material på området, är det fortfarande en allmän uppfattning att det brister i kunskapsunderlaget och kompetensen, påpekar utskottet. Detta är ingen god grund att bygga metodisk fastighetsskötsel och metodiskt underhåll på eller att försöka förbättra standarden och höja respekten för branscherna.

Utskottet anser att det måste till snabba åtgärder för att förbättra hanteringen av byggnaders livscykel, eftersom en stor del av vårt byggnadsbestånd är i den åldern att saneringar är aktuella och det eftersatta underhållet är omfattande på grund av försummelserna. Uppgifter från Statistikcentralen (databasen Stat Fin; Byggnadsbeståndet 2010) visar att 32 procent av byggnadsbeståndet är från tiden före 1970. Vidare är 36 procent av de fristående småhusen, 52 procent av undervisningsbyggnaderna och 40 procent av vårdinrättningarna byggda före 1970. Ungefär hälften av höghusen med lägenheter är uppförda på 1960—1980-talen.

Fastigheternas ägare har ett ansvar för att fastighetsskötsel, underhåll och reparationer görs i rätt tid, påpekar utskottet. Det stora behovet av att förbättra underhållet är ett tecken på att ägarerna inte i tillräckligt stor omfattning är medvetna om sin plikt enligt 166 § i MBL att ta hand om byggnader och omgivning och att ingen tillsyn utövats över plikten. Vad beträffar exempelvis försummelser av underhåll och reparation av of-

fentliga lokaler bör möjligheten att införa sanktioner övervägas.

Det är viktigt, menar utskottet, att noggranna ge akt på i vilket skick t.ex. daghem och skolor är. En stor del av kommunerna rapporteras försumma den lagfästa bevakningen av att skolorna är hälsosamma. Enligt 17 § i hälso- och sjukvårdslagen ska kommunerna främja en sund och trygg studiemiljö på läroanstalterna i kommunen och främja välbefinnandet bland de studerande samt följa upp detta med tre års mellanrum. Uppgifter som Institutet för hälsa och välfärd samlade in våren 2012 ger vid handen att drygt en tredjedel av kommunerna eller samsamarbetsområdena inte fullföljer sina skyldigheter enligt hälso- och sjukvårdslagen när det gäller grundskolor och gymnasier och närapå hälften när det gäller yrkesläroanstalter. Enligt statsrådets förordning om rådgivningsverksamhet, skol- och studerandehälsovård samt förebyggande mun- och tandvård för barn och unga (338/2011) ska en undersökning av om skolan och studiemiljön är sund och trygg göras i samarbete med läroanstalten och dess elever eller studerande, skol- eller studerandehälsovården, hälsovårdsinspektören, personalens företagshälsovård och arbetarskyddspersonalen samt vid behov med andra sakkunniga. Arbetet för att avhjälpa de brister som konstaterats vid undersökningen ska följas upp årligen. Information till utskottet gör gällande att en del av kommunerna inte undersöker att skolorna är hälsosamma och trygga på det sätt förordningen förutsätter.

Bruks- och underhållsanvisningen, det vill säga serviceboken, enligt 66 § i markanvändnings- och byggförordningen är ett viktigt verktyg i hanteringen av byggnaders livscykel. Den kunde utnyttjas betydligt bättre om uppgifterna i den ges vidare till dem som använder byggnaden. Mögelrapporten visar att underhåll och reparationer behöver dokumenteras bättre, eftersom en del av uppgifterna saknas eller är bristfälliga när det är dags för besiktningar eller undersökningar.

Det är av stor vikt att förutsättningarna för fastighetsskötsel, underhåll och reparationer i rätt tid inte äventyras till följd av sparbeting.

Inte minst kommunerna har tagit det dåliga ekonomiska läget som förevändning för att skjuta upp reparationer. Det måste skapas bättre möjligheter för att bedöma livscykelkostnaderna för fastigheter och för att gardera sig för kostnaderna. Vidare måste ägarna bli bättre informerade om vilka ekonomiska konsekvenser det har att försumma underhåll och reparationer.

Utskottet menar att kommunernas mycket stora eftersatta underhåll kan fås under kontroll med metodiskt och konsekvent arbete för att förbättra lokalerna. Det kräver att de gör en bedömning av byggnadernas skick och sitt framtida lokalbehov och fokuserar mindre på reparationer och mer på proaktivt underhåll. En rapport som gjordes i samband med Fukt- och mögeltalkot 2011 ger vid handen att proaktivt underhåll av kommunala fastigheter är ungefär 30 procent billigare än försenade reparationer.

Utskottet välkomnar det kommande lokalstrategiarbetet i kommunerna som startar våren 2013. Principen är att strategiarbetet alltid ska utgå från kommunernas egna målbilder, visioner och strategier. De leder vidare till politiska riktlinjer för ägande, servicebehov, markanvändning och näringar. Därför får kommunerna en fastighetsstrategi som bland annat lägger fast en lokalstrategi anpassad till servicebehovet. För strategin behöver kommunerna uppgifter om lokaler, byggnaders värde och skick och ett saneringsprogram. Dessutom bör strategin uppdateras årligen, exempelvis i samband med budgetberedningen. Små kommuner kan slå samman sina fastighetsstrategier och lokalstrategier.

Utskottet förutsätter att regeringen informera kommunerna om den uttalade principen i riksdagens biträdande justitieombudsman beslut (dnr 2822/4/10) att det ekonomiska läget i kommunerna inte avlyfter det allmänna ansvaret för att skydda arbetskraften, främja befolkningens hälsa eller se till att eleverna har en säker studiemiljö.

När kommunerna åtgärder sitt eftersatta underhåll bör de ta fasta på beprövade metoder. Utskottet vill här peka på avtalet om en sammanslagning av Jyväskylä stad, Jyväskylä landskommun och Korpilahti kommun, som innehåller

målet att de kommunala byggnaderna ska bli hälsosamma och säkra. För att sanera kommunala byggnader (bl.a. skolor och social- och hälsovårdsbyggnader) tog kommunerna ett långfristigt banklån för att åtgärda det eftersatta underhållet. Saneringsbehovet bedöms utifrån en omfattande serviceutredning där de befintliga lokalernas skick och läge och kommunernas kommande funktionella lokalbehov inventerades. Erfarenheterna var positiva. De kommunala byggnaderna är i bättre skick och exempelvis hälsoriskerna med fukt- och mögelskador har minskat. Fastighets- och inomhusluftgruppen i Jyväskylä stad bedömer att metoden också har varit ekonomiskt motiverad. De funktionella och hälsomässiga skadorna av inomhusluften hade varit betydligt större än räntekostnaderna för de nuvarande metoderna.

Underhåll och användning av byggnader

En av orsakerna till fukt- och mögelskadorna är att underhållet är bristfälligt och att byggnader används fel. Utskottet noterar med oro att det påstås att det ofta brister i byggnadsunderhållet. Bland annat bristande kompetens och sparbering nämns som orsaker. Utskottet anser det viktigt att tjänsteleverantörerna inom fastighetskötsel och byggnadsunderhåll får bättre kunskaper om friska hus och att det fokuseras mer på att byggnader används rätt.

Vidare är det motiverat att besiktningar och kontroller av installationer och automationer samt andra riskfyllda funktioner i byggnader blir bättre. Olika typer av installationer (bl.a. uppvärmningssystem, vatten och avlopp, ventilation och luftkonditionering) orsakar fuktskador direkt, exempelvis rörläckage, eller indirekt, exempelvis otillräcklig ventilation. Installationsproblem beror vanligen på fel i konstruktionen, monteringen, underhållet och användningen av anläggningar. Dessutom byts systemen ofta ut för sent. Framförhållning i service och underhåll av installationsteknik är av stor betydelse, likaså att systemen byts ut i rätt tid.

Olika typer av rörläckage (läckage och stopp i avlopp och läckage från diskmaskiner) står för en betydande del av fuktskadorna. Mögelrappor-

ten visar att läckageskadorna och ersättningarna för dem började öka på 1980-talet. År 1990 var det cirka 27 000 läckageskador (företag, sammanslutningar och hushåll) och ersättningarna för dem uppgick till ungefär 50 miljoner euro. Tjugo år senare, 2010, var läckageskadorna omkring 40 000 och ersättningarna uppe i cirka 150 miljoner euro. Det är viktigt att läckageskadorna minskar snabbt.

Dessutom är det viktigt för inomhusluften att ventilationen fungerar. Det är oroväckande att underhåll och rengöring av ventilationssystemen är oklanderliga i bara 5–10 procent av fallen, enligt mögelrapporten. Vissa undersökningar pekar på att brister i ventilationen är den största orsaken till problem med inomhusluften. Enligt uppgifter till utskottet fungerar ventilationen bättre i Sverige sedan besiktningar blev obligatoriska.

Det är angeläget att energisparåtgärderna i fortsättningen inte ökar hälsoriskerna. Det är oroväckande att ventilationen i lokaler som daghem, skolor, hälsovårdscentraler och ålderdomshem är påslagen kortare tid och att rumstemperaturen har sänkts för att minska energiförbrukningen. Inomhusluften har försämrats på grund av felaktig ventilation samtidigt som de anställda och andra som vistas i lokalerna har blivit sjuka. Dessutom finns det uppgifter som tyder på att kostnaderna för reparationer och hälsoproblem är mångfalt högre än besparingarna vid energisparåtgärder.

Var finns orsakerna till hälsoproblem?

Lokalisering av skador samt metoder

Det brister i metoderna vid fall av misstänkta hälsoproblem. Bland annat ägarna och företrädare för arbetsgivarna förhåller åtgärderna. Det är också oklart om deras åtgärder är relevanta och riktiga. Miljöministeriet och social- och hälsovårdsministeriet bör se till att ägarna och andra som är med och utreder hälsoproblem får bättre kompetens och verksamhetsbetingelser. Det behövs en samordnad modell för att hantera problem i inomhusmiljön och omsätta god praxis i åtgärder.

Utskottet förutsätter att regeringen omedelbart reagerar och går ut bl.a. med anvisningar och information om god praxis för att den tid människor exponeras för fukt- och mögelskador i hus ska bli så kort som möjligt. Utskottet vill påpeka att det kan dröja länge innan misstanken om hälsoproblem konkretiseras i sanering. De utdragna undersökningarna av skador och osäkerheten kring hälsoproblem kan i sig göra att undersökningarna startar sent. Processen kan bli utdragen på grund av långvariga förberedelser för saneringar eller svårigheter att hitta ersättningslokaler. Utskottet noterar med oro att också myndigheterna anses förhålla nödvändiga åtgärder. Det här har underminerat allmänhetens myndighetstilltro.

Saneringarna av fukt- och mögelskador i byggnadsbeståndet försvåras i hög grad av att det inte går att lokalisera orsakerna till hälsoskador tillräckligt bra. Metoderna har varit så bristfälliga och otydliga att de till stor del har satt käppar i hjulen för försöken att minska hälsoskadorna och sätta in nya åtgärder. Metoderna för att söka orsakerna till hälsoproblem p.g.a. utsatta hus lämpar sig inte för att bedöma hälsoskadorna eftersom resultaten är otillförlitliga och tvetydiga. De bristande undersökningarna av riskutsatta konstruktioner (t.ex. konstruktioner öppnas inte tillräckligt mycket) och andra feltolkade undersökningsresultat har också lett till fel slutsatser om behövliga åtgärder. Utskottet menar att påståendena om att åtgärder som vidtagits inte alltid har varit hälsomässigt korrekta måste tas på allvar. Lokalerna används fortfarande trots hälsoriskerna och hälsoolägenheterna har rentav ökat i lokaler som klassats som gångbara.

Det är angeläget att miljöministeriet och social- och hälsovårdsministeriet blir bättre på att informera ägarna, de som beställer skadeutredningar och allmänheten om vilka metoder som tillämpas för att lokalisera orsakerna till hälsoproblem och bland annat upplysa om att tolkningar utifrån riktvärden är otillförlitliga.

Utskottet förutsätter att regeringen vidtar åtgärder för att tillvägagångssätten och metoderna för att klarlägga fukt- och mögelskador ska

bli tillförlitligare. Det vore viktigt att ministerier, universitet, forskningsinstitut och branschföretag samarbetade mer för att ta fram nya undersökningsmetoder som snabbare och mer tillförlitligt bestämmer upphovet till symtomen och för att medverka till att de rätta besluten fattas. Dessutom ska metoderna vara lätta att tolka och kostnadsmässigt vara anpassade till nyttan. Det är av största vikt att bevaka vad som händer inom området på det internationella planet. En av de framtida utmaningarna är att ta fram ett kunskapsunderlag för att hus med varierande skador ska kunna klassificeras visavi hälsoriskerna. Vidare behöver vi tekniska lösningar och kontroll- och mätapparatur som upptäcker fukt- och mögelskador lättare.

Här kan projektet TOXTEST nämnas. Det arbetar med en metod för att analysera toxiciteten i stoftprov från inomhusluften. Projektet har pågått i tre år och resultaten visar att mätningar av den totala toxiciteten i damm i rum inte med säkerhet kan identifiera eller klassificera den typen av fuktskadade hus som människor får besvär av. De motsägelsefulla uppfattningarna bland experter i mikrobiologi och toxikologi om vad som är bra metoder gör det svårare att förbättra och använda metoderna. Utskottet ser det som motiverat att åsiktsmotsättningarna i Finland utreds av utländska experter.

I samband med den pågående översynen av hälsoskyddslagen och anvisningarna om boendehälsa bör man gå in för att förbättra metoderna för att upptäcka orsakerna till hälsoproblem och tydliggöra användningen av riktvärden. Dessutom måste den tio år gamla anvisningen om hälsosam boendemiljö uppdateras och anpassas till nuläget. Anvisningen blir mer förpliktande om den ändras till förordning. Utskottet påpekar att 32 § i hälsoskyddslagen föreskriver att social- och hälsovårdsministeriet på sanitära grunder genom förordning kan utfärda närmare bestämmelser om fysikaliska, kemiska och biologiska faktorer i bostäder och andra vistelseutrymmen. Vidare bör miljöministeriet uppdatera sina miljöguider från 1997 om undersökning och reparation av fukt- och mögelskadade hus (Ympäristöopas 28 och 29). Samtidigt är det bäst

att kontrollera att handböckerna ger tillräckligt exakta och lättillgängliga råd om hantering av fukt- och mögelproblem.

Myndigheternas verksamhet och utomstående experter

De kommunala hälsoskyddsmyndigheternas expertis och verksamhet spelar en stor roll när fukt- och mögelskador utreds och nya åtgärder vidtas. Årligen handlägger myndigheterna 4 000–6 000 fall av tillsyn över de sanitära förhållandena i bostäder och andra vistelseutrymmen. Det är viktigt att de kommunala hälsovårdsinspektörerna får bättre expertis för att kunna handla så professionellt som möjligt vid misstanke om hälsoskador. Utskottet välkomnar att fukt- och mögeltalkot har lagt upp anvisningar för hälsovårdsinspektörer för hur latent fuktskador ska utredas.

För att minska arbetsbördan för de kommunala hälsoskyddsmyndigheterna ändrades hälsoskyddslagen 2001. I och med ändringen har de rätt att anlita utomstående experter för att utreda sanitära olägenheter i bostäder och andra vistelseutrymmen. Deras erfarenheter av utomstående experter utreddes 2002 och 2009. År 2002 hade 20 procent och 2009 hade 40 procent av tillsynsenheterna anlitat utomstående experter. Som orsaker uppgavs att tjänstemännen hade för lite arbetstid för att utreda sanitära olägenheter och att det inte fanns nödvändig expertis. Dessutom hade enheterna bara utrustning för enkla mätningar. Det förekommer ofta att kommunerna av brist på resurser eller expertis inte kan bedöma hur kvalificerade utomstående experter är och hur tillförlitliga undersökningsmetoder som tillämpas, visar utredningar.

Det är av största vikt att utomstående experter anlitats med eftertanke och att till buds stående resurser beaktas. Experterna kan ha bredare kunskaper och större erfarenhet än de kommunala hälsoskyddsmyndigheterna. En risk är det dock att expertisen i kommunerna krymper och förutsättningarna för att bedöma experternas kompetens och metodernas tillförlitlighet försämras.

Åtgärdsprogrammet för mögeltalkot visar att de som undersöker skador tekniskt överlag har dåliga kunskaper och att de dessutom är av olika åsikt. Ofta blir inte den egentliga orsaken eller alla orsaker till dålig inomhusluft utredda, eftersom den som utreder, beställaren eller bådadera saknar kunskap. Det finns många olika utredningsmetoder och modeller på marknaden och beställaren har därför svårt att avgöra vilka undersökningar som behövs. Utskottet känner en viss oro för att en del av metoderna på marknaden är bristfälligt testade och att man inte har kunskap att tolka resultaten. De som i kommunerna undersöker skador måste övervakas bättre i fortsättningen, anser utskottet och menar att de berörda ministerier bör medverka till att det ges tillförlitlig information om effekterna av utrednings- och verksamhetsmetoderna. Uppdaterad information om bästa tillgängliga metoder måste finnas tillgängliga för alla parter. Dessutom måste ett eventuellt inrättande av ett nationellt register för resultaten av skadeundersökningar och anknytande åtgärder övervägas.

Det är angeläget att hålla ett öga på kvalitet och brister på de laboratorier som gör analyserna. Enligt uppgifter till utskottet görs mikrobanalyser på många laboratorier i Finland, men med mycket varierande kompetens och metodik. Ett problem är, menar utskottet, att en del av laboratorierna drar slutsatser av mätresultaten utan att känna till stället och tidigare observationer.

Efter misstanke om sanitära olägenheter på grund av skador kan dels ägare, användare och företag inom branschen, dels många andra (bl.a. primärvård, kommunala hälsoskyddsmyndigheter, företagshälsovård, skolhälsovård, arbetarskyddsmyndigheter, sociala myndigheter, byggnadstillsyn, frivilligorganisationer) vara involverade. Följaktligen är det angeläget att ta vara på deras multiprofessionella kompetens och att förbättra samarbetet och informationsutbytet. Det skulle finnas bättre möjligheter att lösa och få bukt med problemen med inomhusluften om exempelvis primärvård, specialiserad sjukvård, kommunal hälsoövervakning, kommunala myndigheter och verksamhetsställen (bl.a. skolor

och daghem), företagshälsovård och skolhälsovård samarbetar och utbyter information i större omfattning. Det är också av stor vikt att ta vara på den goda fackkunskapen inom frivilligorganisationerna.

Vidare bör man fundera om vi sammantaget sett har kontroll över frågorna kring inomhusluften i hela processen och om befogenhetsfördelningen är tydlig. Så räcker exempelvis de kommunala hälsoskyddsmyndigheternas befogenheter och expertis inte till för att bedöma människors symtom och övervaka de reparationer som görs för att undanröja hälsoskador. Den kommunala byggnadstillsynen anser att hälsoskyddsövervakningen har större expertis i fukt- och mögelfrågor och att hälsoskyddslagstiftningen ger bättre möjligheter att ta till åtgärder i frågorna, visar en utredning inom ramen för mögeltalkot som blev klar i slutet 2011. Hälsoövervakningen upplever i sin tur att den hade nytta av större kunskaper i byggnadstillsyn. Utredningen visar också att information om reparationer till följd av sanitära olägenheter sällan kommer till byggnadstillsynens kännedom.

Ett flertal kommuner (ca 70 %) har inrättat arbetsgrupper för inomhusluften och de är en bra möjlighet att etablera samarbete. De många problemen med att utreda misstankar om hälsoproblem på grund av fukt- och mögelskador och svårigheterna att vidta nödvändiga åtgärder visar att arbetsgrupperna behöver satsa mer på sin verksamhet. Utskottet finner det särskilt oroväckande att den allmänna debatten om mögelfrågan är så lam och informationen så passiv. Enligt en enkät i november-december i fjol har nästan en tredjedel av lärarna förbjudits av sin arbetsgivare, skriftligt eller muntligt, att berätta för föräldrarna eller massmedierna om förhållandena på daghemmet eller i skolan. Förbudet gällde framför allt problem med inneluften. Enkäten besvarades av 585 lärare runtom i landet.

Det är angeläget att man snabbt får bukt med fukt- och mögelskadorna på arbetsplatser. De anställdas symtom och besvär tas inte alltid på tillräckligt stort allvar, anser utskottet. Åtgärder

förhalas och många åtgärder har varit otillräckliga. Oklarheterna och de divergerande tolkningarna av orsakerna till symtomen och besvären inkräktar på arbetsinsatsen och gör att arbetsklimatet är infekterat.

Ett av problemen är att arbetarskyddsmyndigheterna inte får tillräckligt heltäckande information om den hälsorisk som inomhusluften innebär via informationen om yrkessjukdomar eller misstanke om yrkessjukdom. Det beror på att regionförvaltningsverken bara får information om en del av fallen. Lagen om tillsynen över arbetarskyddet och om arbetarskyddssamarbete på arbetsplatsen (44/2006) föreskriver (46 §) att en läkare utan dröjsmål och utan hinder av sekretessbestämmelserna ska anmäla till regionförvaltningsverket, om han eller hon med fog misstänker en yrkessjukdom enligt yrkessjukdomslagen (1343/1988).

Utskottet menar att de berörda ministerierna bör överväga att omorganisera och centralisera frågorna om friska och sjuka hus. Rådgivningen i frågor kring inomhusluften har länge varit bristfällig och utspridd, vilket har lett till dagens otillfredsställande läge. Det behövs fortfarande mycket information. A och O är att organisera rådgivningen så att den är tillräckligt omfattande, sakkunnig, aktuell och samordnad i hela landet. I dag är vi fortfarande långt från den situationen, menar utskottet.

Det är inte uteslutet att regionförvaltningen får fler experter när rådgivningen om byggnaders livscykel och friska hus omorganiseras. Däremot kan bättre resultat uppnås med specialisering. Det vore betydligt lättare att specialisera sig om kommunala myndigheter hade bättre förutsättningar att ge handledning och rådgivning. Exempelvis varje samarbetsområde kunde ha minst en tjänsteman specialiserad på byggnadsrelaterad ohälsa.

Också rådgivnings- och informationskampanjer är bra tillfällen att förbättra kunskapen om inomhusluften. I det hänseendet har fukt- och mögeltalkot utfört ett värdefullt arbete.

Sanering av fukt- och mögelskador

Kvaliteten på mögelsaningar

Utskottet förutsätter att kvaliteten på saneringen av fukt- och mögelskador blir betydligt bättre. Saneringarna har inte bara uteblivit eller satts in för sent. Dessutom har de misslyckats i alltför många fall. Vidare finns det uppenbara brister i kompetensen och saneringsprocesserna. Det är inte bara en gång som utskottet fått kännedom om fall där hälsoproblemen inte har minskat efter reparationer. I stället har det blivit fler reparationer. De misslyckade reparationerna har medfört en hel del extra kostnader och utsatt människorna i lokalerna för ännu större hälsorisker.

Utskottets bedömning är att åtgärderna för att höja kvaliteten på saneringarna de senaste decennierna har misslyckats. Saneringarnas stora samhällsekonomiska betydelse har inte vägts in i tillräckligt hög grad i författningar, föreskrifter, satsningar, kompetenskrav eller myndighetsverksamhet.

Studier, utredningar och utskottets utfrågningar har pekat på ett otal exempel på bristfälliga saneringar. Och det är oroväckande att det förefaller vara så svårt att få till stånd förbättringar. Det har bland annat kommit fram att man vid saneringar alltför ofta använder metoder och material för nybyggnation trots att det är känt att de kan medföra problem. Ett stort problem är att husen förses med olämpliga tekniska system och främmande material i samband med saneringar. Dessutom ökar risken för att misslyckas av att de som utför arbetet inte har erfarenhet av saneringsprojekt. Misslyckandena och deras orsaker och följder bör utredas närmare, anser utskottet.

Misslyckade fukt- och mögelsaneringar förekommer i alla typer av hus, oavsett användningsändamål och ägarstruktur, bedömer utskottet. Ett flertal utredningar och analyser pekar på misslyckanden och orsakerna till dem vid saneringar av kommunala byggnader. En utredning från sommaren 2011 inom ramen för mögeltalkot visar att det finns problem i alla etapper vid saneringar av kommunala byggnader. Resultaten av skadeutredningar och besiktningar förmedlas

inte i tillräckligt hög grad till de som projekterar och genomför saneringar, och ofta repareras bara en del av de skadade konstruktionerna. Utredningen visar också att kostnadsramen och tidsplanen inte håller och att planerna inte tar hänsyn till vare sig tidigare reparationer eller lokalernas funktion.

Utskottet noterar med oro att myndigheterna inte motiverar sina beslut om saneringsbehov på samma sätt, det saknas med andra ord ett gemensamt förfarande. När det gäller symtomenkäter av olika slag är det angeläget att förbättra deras innehåll och tillförlitlighet och tydligare tala om vilken tyngd resultaten kan tillmätas.

De misslyckade reparationerna av skador beror till stor del på bristande kompetens, brist på kunnigt fackfolk och svårigheten att veta vem som är expert. Behörighetsregistren är behäftade med brister och yrkesbeteckningarna är många, vilket gör det svårt att hitta de verkliga experterna. En grov uppskattning ger vid handen att det behövs tusentals experter på friska hus, personer som besiktat hus, saneringsplanerare och arbetsledare eller övervakare inom loppet av fem år. Dessutom behövs det betydligt fler som utför reparationerna.

Det brådskar med att höja kompetensen i saneringar av fukt- och mögelskadade hus. För att reparationerna ska lyckas behövs det specialkompetens och multidisciplinärt samarbete. Det är ingen lätt match att snabbt höja kompetensen eftersom det grovt taget redan nu finns omkring 25 000 byggarbetare årligen som uteslutande är sysselsatta med att reparera fuktskador. Enligt en expertbedömning arbetar 100 000 personer årligen med sanering av hus. Utbildningsbehovet ökar också av att många inom branschen snart är i pensionsåldern.

Kunskapsunderlaget om dels fungerande metoder och arbetssätt, dels hälsoeffekter av fukt- och mögelsanerade hus måste enligt utskottets mening förbättras. Det bådär inte gott att vissa metoder ifrågasätts eller misstänks rentav öka hälsoriskerna (t.ex. mögelbekämpningsmedel).

Det är av största vikt att planerna och kostnadskalkylerna för fukt- och mögelsaneringar är noggranna och bygger på faktiska, förväntade

kostnader. Otillräckliga förstudier och underbudgeterade saneringar är den vanligaste orsaken till att reparationer av offentliga byggnader med dålig inomhusluft misslyckas. Följaktligen är det A och O att kunskapsunderlaget om kostnaderna för att sanera och bygga nytt förbättras, eftersom det kan bli dyrare att sanera gammalt än att bygga nytt. Så är det exempelvis inte alltid vettigt eller överlag möjligt att uppfylla de nyaste energikraven i gamla hus.

Sanering av kulturhistoriska byggnader

Rent allmänt kulturmärks byggnader genom planläggning enligt MBL som kommunerna och samkommunerna har ansvaret för. Byggnader skyddas också på grundval av speciallagstiftning, bland annat lagen om skyddande av byggnadsarvet (498/2010). Experter från museiverket och byggnadsforskare vid landskapsmuseerna ger varje år anvisningar och råd om reparation av flera tusen kulturhistoriskt värdefulla byggnader. Museiverket övervakar företrädesvis restaureringar av nationellt värdefulla byggnader.

Reparationer av kulturhistoriska byggnader är ett stort och svårt arbete som kräver specialkompetens. Risker uppstår inte bara till följd av inkompetens utan också till följd av alltför snäva tidsplaner. En annan bidragande orsak är att man vid reparationer av kulturhistoriska byggnader ofta använder lösningar och material avsedda för nybyggnation och de kan därför ställa till med oförutsedda problem i gamla hus. Självfallet kan det bli kvar riskfyllda konstruktioner trots reparationer. Också kostnaderna för att reparera kulturhistoriska byggnader kan skjuta i höjden. Det behövs enligt utskottet en samlad nationell kartläggning av skyddskriterier, reparationsbehov och reparationsmöjligheter för vårt nyare byggnadsbestånd (t.ex. hus byggda på 1960-talet och senare).

Större satsningar på utbildning och kompetens

Det stora projektet för utbildning och kompetens inom ramen för fukt- och mögeltalkot är mycket välkommet, understryker utskottet. Pro-

jektet tar sikte på att få bukt med ett flertal av de problem som lyfts fram i mögelrapporten och utskottets utfrågning av de sakkunniga. Det efter samma underhållet kommer att minska markant, liksom hälsopåverkan till följd av fukt- och mögelskador, om projektförslagen kan genomföras. Utskottet understryker att de berörda ministerierna bör backa upp förslagen. Slutrapporten blev klar våren 2013 (Terveiden talojen erikoisjoukot, kosteus- ja homevaurio- sekä muiden sisäilmaongelmien asiantuntijoiden koulutuksen ja pätevyitymisen kehittäminen ja synkronointi). I två år var experter från drygt hundra områden involverade i projektet.

Det har lagts upp en utbildnings- och kompetensplan för alla som är involverade i fukt- och mögelsaneringar. Utskottet välkomnar att projektet riktar in sig på större yrkesskicklighet och kompetens för exakt de aktörer som är viktiga för att reparationer ska utfalla väl, det vill säga de som utför husbesiktningar, planerar reparationer, leder arbetet och övervakar processerna.

Utskottet förutsätter att man i den pågående beredningen av ändringar i MBL och byggbestämmelsesamlingen även inkluderar tydliga kompetenskrav för byggbranschen, eftersom dessa tillför branschen större kunskap och ökar antalet kvalificerade specialister. Kraven bör dessutom samstämma med lagstiftningen om hälsoskydd och arbetarskydd. De nya expertkompetenserna kan också införlivas i villkoren för att få statligt stöd. Tidigare har utbildningen av specialister på reparationer av fuktskador bestått av frivillig kompetenshöjande utbildning och avgiftsbelagd kompletteringsutbildning. Det har dock inte gett tillräckligt många kvalificerade specialister för detta omfattande fackområde. Dessutom har utbildningen varit oenhetlig och överlappande.

Den nödvändiga utbildningen kan vara förlagd till flera skolor, men kompetensmålen och modulerna ska vara gemensamma. Planen i projektet räknar med att bestående utbildningsprogram läggs upp under en övergångsperiod. Samtidigt kommer folk i byggbranschen att få fortbildning inom områdena husbesiktning och sanering.

Utskottet anser att det är viktigt att det avsätts tillräckligt stora resurser för att utveckla, organisera och genomföra utbildningen. Vidare behövs det en nätverkande enhet för utveckling och organisation. Den ska vara nära knuten till de yrkesinstitut, vuxenutbildningsanstalter, yrkeshögskolor och universitet som står för utbildningen och även samarbeta med organisationer och industri inom branschen. Projektet räknar med att det under en femårsperiod behövs 50 miljoner euro för att organisera, planera och genomföra utbildningen.

Statligt stöd för sanering av kommunala byggnader

I avsaknad av uppföljningsdata har utskottet haft svårt att bilda sig en sammantagen uppfattning om hur stort det statliga stödet varit för sanering av fukt- och mögelskadade hus. Enligt mögelrapporten har ca 50 miljoner euro avsatts årligen inom statsförvaltningen för reparation av offentliga byggnader. Kalkylen grundar sig på anslag och understöd som beviljats inom undervisnings- och kulturministeriets och social- och hälsovårdsministeriets förvaltningsområden för anläggningskostnader för kommunala byggnader.

Det är viktigt, menar utskottet, att respektive ministerier och kommuner tillsammans tar fram sådana kostnadseffektiva lösningar på fukt- och mögelproblemet som på lång sikt inte ökar, utan tvärtom minskar kommunernas och statens kostnader. För att klara av situationen och det efter-sätta underhållet tror utskottet att kommunerna behöver mer stöd från staten, men stöd villkoren måste ses över.

Enligt mögelutredningen får de statliga stöden inte gå till sådana som försummat sin reparationsskyldighet och upprepade gånger senarelagt ombyggnader. *Utskottet förutsätter att regeringen vidtar åtgärder för att ändra villkoren för statliga stöd så att de styr och uppmuntrar kommunerna till att systematiskt och proaktivt underhålla sina byggnader och reparera dem vid rätt tid under deras livscykel. Dessutom bör regeringen undersöka om stödfrågorna kunde*

koncentreras till en enda myndighet. Det kunde vara farligt för de kommunala byggnaderna om det statliga stödet för reparationer plötsligt stryps eller förenas med strängare sanktioner, menar utskottet. Men det statliga stödet bör efter en lämplig övergångsperiod endast användas för att tillgodose ett systematiskt och långsiktigt lokalbehov hos kommunerna. För att få stödet måste kommunen ha kartlagt byggnadsbeståndets skick och behov av reparationer och lagt upp en lokalstrategi innehållande en bedömning av framtida servicebehov och funktioner plus lokalbehov.

Också problemen i det nuvarande systemet ger anledning att ändra stöd villkoren: statligt stöd har använts för misslyckade saneringar och reparationer har fördröjts i väntan på statligt stöd. För första gången fanns det en särskild bedömningsgrupp som klarlade om det statliga stöd som beviljades i 2012 års första tilläggsbudget fördelats på lämpligt sätt. Gruppen konstaterade att kommunernas ansökningar ofta varit ofullständiga. Efter begäran om ytterligare information kunde det t.ex. hända att reparationsmetoden blev en helt annan. Kommunerna hade inte kartlagt byggnadernas skick på förhand och tog itu med det först när det blev aktuellt med stöd. Tidigare har statligt stöd inte villkorats med byggkvalitet, påpekar utskottet. Experter hävdar att bidrag också beviljats dåligt förberedda projekt som misslyckats och dragit med sig extrakostnader för sökanden då nya reparationer har måst göras. Också enligt motiveringspromemorian till statsrådets principbeslut den 10 maj 2010 kan statliga pengar gå, och har veterligen gått, till objekt där inomhusklimatproblemen fortsatt trots saneringar.

De behöriga ministerierna måste skärpa förutsättningarna för statligt stöd för att man med noggrannare metoder och större expertis ska kunna bekräfta att behov av reparation föreligger och att reparationen utfallit till belåtenhet. Därför måste stöd villkoren skärpas, kommunernas bidragsansökningar bli bättre och villkorsuppfyllelsen verifieras. Kruket med det nuvarande stödsystemet har också varit att det inte funnits tillräckligt med bygghexperter att tillgå i

prövningen av ansökan om och fördelning av stödet. *Utskottet förutsätter att det statliga stödet för saneringsprojekt återkrävs på grund av villkorsbrott, om saneringen misslyckas.*

Utskottet kräver ett mer systematiskt och långsiktigt statligt stöd för sanering av kommunala byggnader. Nu har oförutsedda ändringar och de korta och växlande ansökningstiderna gjort det svårare att bereda projekten och göra reparationerna på ett förnuftigt sätt. Det strama tidsschemat har försvårat beredningen särskilt i de kommuner där projekten helt varit beroende av hur mycket staten bidrar med. När saneringarna har beretts i all hast har det kunnat hända att man reparerat hus som kommunen inte behöver längre fram t.ex. på grund av omläggningar i skolnätet eller nya lokalbehov inom social- och hälsovården. Betalningen av det statliga stödet måste i framtiden grunda sig på en sammantagen bedömning av reparationsbehoven.

Ramfinanseringen för reparation av kommunala byggnader har varit ryckig och inte gett bästa möjliga resultat. Som exempel kan tas ändringar i det statliga stödet för läroanstaltsbyggen. Undervisnings- och kulturministeriet beredde finansieringsplanen för anläggningsprojekt inom den allmänbildande utbildningen 2012—2015 utifrån den årliga bevillningsfullmakt på 36 miljoner euro enligt statsrådets rambeslut den 23 mars 2011, närings-, trafik- och miljöcentralernas förslag och landskapsförbundens prioritetstlistor. Efter riksdagsvalet kom den nya regeringen i sitt program överens om nya sparbeting; bl.a. ska anslagen för skolbyggen skäras ner med 20,3 miljoner euro fram till 2015. I de ramar regeringen lade fram den 5 oktober 2011 ströks några projekt varje år i finansieringsplanen och en del projekt delades upp när alla inte fick plats under de år finansieringsplanen täcker. Det resulterade i en bevillningsfullmakten på futtiga 8 miljoner euro i 2012 års budget mot att statsunderstöden för 2012 års projekt i finansieringsplanen hade varit i runt tal 34,3 miljoner euro. Dessutom fanns 1,7 miljoner euro reserverade för justeringar i kostnads-

kalkylerna. Budgetanslagen var 28 miljoner euro mindre än i den föregående finansieringsplanen. I en tilläggsbudget våren 2012 avsattes sedan 20 miljoner euro för saneringar med start 2012 av fukt- och mögelskadade skolor. Kommunerna tvingades inom en mycket kort tid ansöka om pengar för att kunna sanera fukt- och mögelangripna skolor.

Riksdagen förutsatte i ett uttalande till budgetpropositionen för 2013 (RSk 36/2012 rd) att regeringen tryggar en tillräcklig statlig finansieringsandel med sikte på eliminering av skolbyggnadernas ökande reparationsskuld och mögelproblem inom ett helhetsprogram.

Utskottet förutsätter att regeringen utarbetar en långsiktig plan för sanering av daghem, skolor och social- och hälsovårdsbyggnader och för åtgärdande av sanitära olägenheter i dem. Ett större statligt stöd än nu betalas för att genomföra planen. Den plan som undervisnings- och kulturministeriet, social- och hälsovårdsministeriet och Kommunförbundet tog fram i slutet av 2011 är en bra plattform att utgå från. Där föreslås det att man under de närmaste tio åren avsätter ett anslag på 100 miljoner euro årligen för fukt- och mögelsaneringar i skolor och social- och hälsovårdsbyggnader. Kommunförbundet föreslog i anpassningsprogrammet för den kommunala ekonomin 2014—2017, som publicerades den 8 februari i år, att staten årligen beviljar 200 miljoner euro för ombyggnader och fukt- och mögelsaneringar i kommunala byggnader. Stödet ska främst gå till reparationer av skolor och social- och hälsovårdens byggnader.

Kulturutskottet konstaterar i sitt utlåtande till revisionsutskottet (KuUU 14/2012 rd) att behovet av renovering av skolor är mångfaldigt jämfört med det staten har att ge till anläggningskostnader. Enligt utredning till kulturutskottet finns det eftersatt underhåll av skolbyggnader för upp till 2,9 miljarder euro. Att åtgärda situationen inom loppet av tio år kräver investeringar på 440 miljoner euro per år. Utan dessa investeringar fortgår mögelproblemet.

Behandling och stöd för dem som fått symptom eller insjuknat

Utskottet förutsätter att regeringen vidtar åtgärder för att människor som fått symptom eller insjuknat på grund av dåligt inomhusklimat ska få bättre undersökningar, vård och myndighetsstöd. Alla som lider av ohälsa måste få komma till behövliga undersökningar och bli hjälpta, oavsett om de jobbar eller inte och var i Finland de än bor. Även i det fall att osäkerhet råder om den medicinska orsaken till symtomen eller sjukdomen gäller det att på alla tänkbara sätt försäkra sig om att patienten får så god vård som möjligt. Vid intressekonflikt väger patientens vårdbehov tyngre än en exakt klinisk diagnos för symptom och sjukdom.

I takt med att nya studier ger ny kunskap om faktorer som ligger bakom symptom och ohälsa är det angeläget att social- och hälsovårdsministeriet anstränger sig för att förbättra läkarnas och vårdarnas kompetens. Den till läkare riktade s.k. Majvik II-rekommendationen om undersökning av fuktrelaterade hälsoproblem uppdaterades av experter på området 2006 men har inte nått ut till hela läkarkåren. Det är viktigt, menar utskottet, att statliga myndigheter i samråd med branschexperter uppdaterar rekommendationen. Forskarnas och läkarkårens divergerande åsikter om problemets allvar och orsakerna till hälsoproblemen är ett exempel på hur förvirrande situationen är just nu.

Alla som lider av ohälsa måste få bli undersökta och få vård, oavsett om de jobbar eller inte och var i Finland de än bor. Utskottet är bekymrat över påståendena att det inte finns instrument för att mäta hur många barn som har symptom och hur allvarliga symtomen är eller att det bara är personer med yrkessjukdomar eller personer som fått kallelse till yrkessjukdomsundersökningar som blir ordentligt undersökta.

I mögelrapporten ingår många bra förslag till hur de som insjuknat hemma eller på jobbet till följd av fukt- och mögelskador kunde få bättre undersökningar, vård och social- och försäkringsskydd. Det handlar bl.a. om att se över undersökningspraxis för yrkessjukdomar och arbetsrelaterade sjukdomar samt att utveckla för-

säkringssystemet och förbättra rehabiliteringssättningarna med tanke på personen som inte har en yrkessjukdom utan någon annan sjukdom eller nedsatt arbetsförmåga.

Under expertutfrågningen framhölls det att många upplever undersökningarna av yrkessjukdom som problematiska visavi möjligheten att få komma på undersökning, undersökningens kvalitet, beslutet och den utdragna besvärsprocessen. En del undersökta får inte diagnosen yrkessjukdom trots att symtomen uppstått i arbete i en fuktskadad byggnad. Om skadan är allvarlig i lokalen där personen arbetar och personens arbetsförmåga är nedsatt på grund av exponeringssymtom och han eller hon inte kan anvisas ett ersättande arbetsställe på sin arbetsplats, är det viktigt att komma på något sätt att hjälpa honom eller henne att återfå sin arbetsförmåga genom rehabilitering eller andra arrangemang.

Det är angeläget att de insjuknade får hjälp av de kommunala myndigheterna att klara vardagen och att de har tillgång till konkret hjälp och stöd på nära håll. Att bli sjuk kan i värsta fall innebära att man inte bara förlorar sin hälsa utan också drabbas av andra lidanden och ekonomiska förluster, t.ex. förlorar sitt jobb och sin bostad, i fråga om barn tvingas byta dagis och skola och inte kan leva ett normalt socialt liv. Ovissheten i kombination med inadekvat vård och stöd gör det svårt att orka och får de insjuknade och deras närstående att känna sig ännu mer beklämda. Det gäller för behöriga ministerier att i samråd med kommunerna öka och förbättra de kommunala myndigheternas sakkunskap och samarbete och möjligheterna att hjälpa genom socialt arbete.

Utskottet understryker att ansvarsmyndigheterna måste upplysa och informera allmänheten om vad man just nu vet om fukt- och mögelrelaterade hälsoproblem och orsakerna till dem. Lika viktigt är det att berätta vad som fortfarande är oklart och vad man inte känner till. Det faktum att frågan varit oklar så länge och att människor är villrådiga är ett tecken på dålig förvaltning och en okontrollerad situation.

Utskottet anser att myndigheterna inte varit tillräckligt angelägna om att ta reda på hur s.k.

miljööverkänsliga personer har det och förbättra situationen för dem. Bedömningen av hur antalet sådana personer ökat väcker oro hos utskottet. Problemet är att man just inte alls vet vad hypersensitiviteten beror på och att hälsovårdspersonalen inte fått några anvisningar om hur dessa personer ska undersökas och behandlas. Symtomen är i högsta grad individuella och kan sällan beläggas medicinskt.

För att personer med symtom ska kunna få stöd och hjälp i framtiden, är det viktigt att få mer information om hur miljööverkänslighet uppstår och hur den kan förebyggas och behandlas. De som insjuknat har ansett att avsaknaden av diagnosnummer försvårat deras liv avsevärt och hindrat dem från att få nödvändigt stöd.

Utskottet noterar med tillfredsställelse att social- och hälsovårdsverket upprättat en samarbetsnät kring frågan om miljööverkänslighet. Syftet med nätverket är att få fram vad ministeriet och dess förvaltningsområde anser om överkänslighet som upplevs bero på faktorer i miljön. Nätverket kartlägger bl.a. hur allmän uppfattningen om att vara miljööverkänslig är och hur ofta denna överkänslighet begränsar individens handlingsförmåga väsentligt. Vidare diskuterar nätverket vilka åtgärder som förebygger och botar upplevda symtom på miljööverkänslighet, hur patienter bättre kunde undersökas med avseende på miljööverkänslighet, hur många som medverkar i organiserade nätverk för miljööverkänsliga personer och vilken diagnoskod enligt WHO:s sjukdomsklassifikation ICD andra länder använder för miljööverkänslighet.

Utskottets förslag till beslut

Riksdagen förutsätter

1. att regeringen initierar en översyn av styrningen och rådgivningen i byggfrågor, eftersom det nuvarande styrsystemet inte fungerar. Resultatet bör vara ett centraliserat statligt styr- och rådgivningssystem för fukthantering under byggnadens livscykel och i byggfasen.

Av de nuvarande myndigheterna kunde uppgiften lämpligen anförtras exempelvis Finansierings- och utvecklingscentralen för boendet eller någon av närings-, trafik- och miljöcentralerna.

2. att regeringen 2013 tar fram en nationell utvecklingsplan för friska-hus-utbildning. Av den schemalagda planen bör framgå hur undervisningen ska ordnas runt om i landet i kvalitativt och kvantitativt hänseende och hur den ska bli mer metodisk och samordnad. Planen bör även innehålla konkreta förslag till hur man avser förbättra premisserna för tilläggsutbildning och fortbildning och förstärka kompetensen bland dem som deltar i mögelsaneringsprocessen.

3. att regeringen tar större hänsyn till byggnaders inomhusmiljö redan i den pågående beredningen av ändringar i markanvändnings- och bygglagen och byggbestämmelsesamlingen. Beredningen bör även inkludera tydliga kompetenskrav för byggbranschen, eftersom dessa tillför branschen större kunskap och ökar antalet kvalificerade experter. Kraven bör dessutom samstämma med lagstiftningen om hälsoskydd och arbetarskydd.

4. att regeringen kommer på reella metoder att få människor att iakttäta författningarna och bestämmelserna om friska hus. Det måste gå att övervaka byggen bättre och övervakningen måste ske vid rätt tidpunkt. Dokumentation av varje byggfas måste förbättras på det sätt som föreslås i betänkandet, likaså förfarandet med inspektionsprotokoll, för att man ska kunna verifiera vem som har gjort vad, när och hur. Dessutom bör det t.ex. finnas en skylt som visar vem som varit huvudplanerare, huvudentreprenör och övervakare.

5. att regeringen vidtar åtgärder för att fukthanteringen på byggen ska bli bättre. En ansvarig fukt- och sundhetsexpert bör utses för krävande byggen. På andra byggen bör den ansvarige arbetsledaren ha större ansvar för fukthanteringen. Regeringen bör dra upp riktlinjer för en byggspecifik fukthanteringsplan. Den naturliga och vedertagna praxisen skulle sedan vara att inkludera denna plan i anbudsförfrågan för byggprojektet.

6. att regeringen vidtar åtgärder för att utreda dels vem som har skadeståndsansvaret och det straffrättsliga ansvaret vid byggen, dels om garantitiderna är tillräckligt långa. Det gäller att komma på hur ansvaret tydligare kan påföras de aktörer som de facto vållat skadan.

7. att regeringen vidtar åtgärder för att tillvägagångssätten och metoderna för att klarlägga fukt- och mögelskador ska bli tillförlitligare. Det har visat sig att fukt- och mögelsaneringar ofta misslyckas. I samband med den pågående översynen av hälsoskyddslagen och anvisningarna om boendehälsa bör man gå in för att förbättra metoderna för att upptäcka orsakerna till hälsoproblem och tydliggöra användningen av riktvärden. Dessutom bör allmänheten informeras om vad som fortsatt är oklart om fukt- och mögelproblemet trots alla forskningsrön.

8. att regeringen omedelbart reagerar och går ut bl.a. med anvisningar och information om god praxis för att den tid människor exponeras för fukt- och mögelskador i hus ska bli så kort som möjligt.

9. att regeringen vidtar åtgärder för att ändra villkoren för statliga stöd så att de styr och uppmuntrar kommunerna

till att systematiskt och proaktivt underhålla sina byggnader och reparera dem vid rätt tid under deras livscykel. Dessutom bör regeringen undersöka om stödfrågorna kunde koncentreras till en enda myndighet.

Riksdagen förutsätter att regeringen vidtar åtgärder för att det statliga stödet för saneringsprojekt ska återkrävas på grund av villkorsbrott, om saneringen misslyckas.

Dessutom ska regeringen informera kommunerna om den uttalade principen i riksdagens biträdande justitieombudsman beslut (dnr 2822/4/10) att det ekonomiska läget i kommunerna inte avlyfter det allmänna ansvaret för att skydda arbetskraften, främja befolkningens hälsa eller se till att eleverna har en säker studiemiljö.

10. att regeringen utarbetar en långsiktig plan för sanering av daghem, skolor och social- och hälsovårdsbyggnader och för åtgärdande av sanitära olägenheter i dem. Ett större statligt stöd än nu bör betalas för att genomföra planen.

11. att regeringen vidtar åtgärder för att människor som fått symptom eller insjuknat på grund av dåligt inomhusklimat ska få bättre undersökningar, vård och myndighetsstöd så som föreslås i betänkandet. Alla som lider av ohälsa måste få komma till behövliga undersökningar och bli hjälpta, oavsett om de jobbar eller inte och var i Finland de än bor. Även i det fall att osäkerhet råder om den medicinska orsaken till symptomen eller sjukdomen gäller det att på alla tänkbara sätt försäkra sig om att patienten får så god vård som möjligt.

12. att Fukt- och mögeltalkot fortsätter efter 2014 och att ramvillkoren för utvecklingsprojektet förbättras genom att projektet ges adekvata resurser och

möjligheter att bedriva ett långsiktigt utvecklingsarbete.

13. att regeringen vidtar åtgärder för att förbättra villkoren för forskning och utveckling inom byggbranschen för att man i beslutsfattandet ska ta större hänsyn till den stora roll byggnader spelar för människornas välbefinnande och samhällsekonomin.

14. att regeringen i statens årsberättelse för 2013 avger en första rapport om hur de åtgärder som förutsätts i punkterna 1—13 har genomförts. Då bör regeringen klargöra med vilka metoder kvaliteten på nybyggen och saneringar och på byggnadsunderhållet kan höjas avsevärt och vilken instans som åtar sig det sammantagna ansvaret för att de i betänkandet påtalade skadorna och missförhållandena avhjälpas.

Helsingfors den 2 maj 2013

I den avgörande behandlingen deltog

ordf. Tuija Brax /gröna
vordf. Matti Saarinen /sd
medl. Sirkka-Liisa Anttila /cent
Susanna Huovinen /sd
Olli Immonen /saf
Mika Lintilä /cent

Pirkko Ruohonen-Lerner /saf
Kari Tolvanen /saml
Anu Urpalainen /saml
Erkki Virtanen /vänst (delvis)
Kauko Tuupainen /saf.

sekreterare var

utskottsråd Nora Grönholm
utskottsråd Matti Salminen.